

RIIGIKOGU

3. istungjärk **Protokoll nr. 47 (8).**

1921. a.

Sisu: 1. Riigi 1921 a. eelarwe I lugemisel. — 2. Kwoorumküsimumise ülestõstmine ja koosoleku lõpetamine.

Riigikogu koosolek 18. juulil 1921. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 64 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse lauas: rahaminister **G. Westel**, kohtuminister **J. Reichman**, wälksminister **A. Piip**, hiljem ilmuwad sõjaminister **J. Soots** ja põllutöominister **B. Rostfeldt**.

Koosolek algab kell 5,15 min. p. l.

Juhataja: **K. Wirma**: Awan Riigikogu koosoleku.

1. Riigi 1921. a. **A. Hansen** (is.):
eelarwe I lugemisel. Igakord, kui kodanluselt aru päritakse mõne „ülddemokraatlikul“

teel korda saadetud wägiteo kohta, on wastuseks wõtke waras kinni! Käesolewa eelarwe arutamisel ei ole ühtegi kõnelejat olnud, ei täna ega ka eelmistel koosolekutel, kes ei oleks paljastanud neid wõtteid ja asju, mis selle „ülddemokraatliku“ riigi sisemises elus nähtawale on tulnud. Keegi ei ole saanud mööda minna neist asjadest ega tähendamata jätta, et niisugused mustad asjad on ilmsiks tulnud: siin on olnud wargused, seal on olnud riigi waranduste kõrwaletõimetamised jne. jne. Ei ole tähendamata jäetud neid summasisid, mis riigi juhtiwatele tegelastele ja diplomaatidele on määratud esituskuludeks ja teisteks otsarbeteks ja mis on niisama restoraanides ja kabinetides surnuks löödud. See on üleüldine toon, see on üleüldine tüüp sellest, mis siin ette on toodud sellesinatse riigi elu kohta. Kui meie ütlesime tuleme, et selles seisabki terve selle iseseiswuse ja selle riigi tuum, siis hüütakse korraga igalt poolt, algades maaliitlastest ja lõpetades sotsiaaldemokraatidega: wõtke waras kinni, wõtke waras kinni!

Kisendatakse: Waadake, mis Wenemaal on, waadake, kuidas Wenemaal ei ole eelarwet, missuguses seisukorras on seal töölised jne. Milleks on siin kõik need keelpaelad lahti lastud? Ma juba ütlesin eelmisel korral, miks see nii on! Kas ei wõta need, kes siin demokraatlisest korrast räägiwad, ise osa selle poliitika juhtimisest, mida nad nüüd nii kangesti paljastawad? (Chr. Kaarna (töer.) kohalt: Teie sööte ja salgake.) Ma ei ole ühtegi küsimust salganud. Ma jätan selle külje kõrwale. Minu eelkõneleja sotsiaaldemokraat herra Wain oli kogu oma kõne pühendanud selleks, et näidata, et selle riigi elu on niisamasugune, nagu riigiwanema maja lugu. Waadake, selleit seisukohalt wälja minnes, küsin ma, missugune asjaolu sunnib herrasid sotsiaaldemokraate ühes kodaniusega meie etteheiteid tegema tulla ja näidata, et waadake, mis Wenemaal on? Ma arwan, et siin on asjaolud küllalt selged. Meile öeldakse, et teie sööte, aga mina pean ütlesime, et meie ei ole kordagi katsunud tõendada, et Wenemaal oleks olud kerged, et Wenemaal ei oleks ülekohtu jne. Meil ei ole sarnaseks teguwiisiks põhjust. (A. Piip (töer.): Waat see on õigus!) Mina ütlen teile ühte asja, et ka Wenemaa juhtiwad mehed ei ütle kunagi, et neil oleks seisukord hiilgaw. Kui teie wõtate Wene lehe ja seda loete, siis ei leia teie sealt kiitust selle kohta, mis halb on, waid ümberpöördu. (A. Weiler (töer.): Just nagu meil!) Iga wäärnähtus naelutakse seal kinni. (A. Weiler (töer.): Ainult Teie leht ei tee seda!) Ma ei appeleeri kodanluse poole, ma tahtsin just pöörata sotsiaaldemokraatide poole. Wenemaa wõimukandjad ei ole iialgi ütelnud, et neil walitseks demokraatline kord, waid nad on selge sõnaga tõendanud, et seal on maksew proletariaadi diktatuur. (A. Weiler (töer.): See on omawaheline asi, õiendage seda mujal.) Meie kordame siin weel kord, et praeguses Eestis ei saa demokraatlisest korrast juttugi olla. (J. Ulu-

ots (põl.): Kas Teie teate, mis on demokraatline kord?) Alles siis kui kodanline kord häwitakse, võib rääkida demokraatiast. Teie, herrad sotsiaaldemokraadid, naerate alati kodanlusega kaasa, kui jutt on Wenemaast ja seda täie õigusega, sest teie olete selle korra vastu, mis seal maksab ja mida seal teostada tahetakse. (A. Weiler (töer.): Seal ei ole ju mingisugust korda!) Ma arwan, et kui herra Weiler jälle oma piiritusega sinna sõidab, siis seal kord juba on ja ta ennast „Butörka'st“ leiab! (A. Weiler (töer.): Noh, ega ma herra Hanseni kaasa ei võta.) Minu seltsimees Gustawson näitas juba, mis räägiwad sotsiaaldemokraadid harilikult sellest korrast ja ma arwan, et ei pruugi seda enam korrata. Herrad sotsiaaldemokraadid on wõidelnud kogu aja kodanlusega koos, selle korra teostajate ja teostamise vastu. (A. Weiler (töer.): Teie räägite ju sedasama, mis seltsimees Gustawson'gil!) Sotsiaaldemokraadid on kogu aja jõudu kogunud, et seda korda ja seda katset ümber lüüa ja nurja ajada.

Juhataja K. Wirma: Palun Teid nii kõnelelda, et ma aru saan, et Teie eelarwest kõnelete.

A. Hansen (is.): Ma arwan, et mu kõne on ühenduses eelarwega ja mina arwan, et mul on seesama õigus, mis mu eelkõnelejaltegi. (A. Weiler (töer.) kohalt: See on Gustawsoni kõne teisellugemisel.) Mitmendal lugemisel see oli, kui hra Weiler Wenemaad materdamise kallal ametis oli?

Juhataja K. Wirma: Ma palun mitte kahekõnesid pidada!

A. Hansen (is.): Hea küll, ma lepin sellega. Waatame edasi. Mis on siis need herrad meie demokraatlike korra parandamiseks teinud? Eelarwes ei ole seda kusagil näha, ehk see olukord küll külje peal on, et ta ikka rohkem ja rohkem alla wajub. Mis on siin ette nähtud, et see kord saaks kuidagi wiisi parandatud, et see mahalangenud külg saaks tasa tehtud? Seda ei ole meie eelarwes kusagil näha. (Wahelhüüded.) No ma ei tea, kui teil teist-sugused soowid oleksid olema, siis oleks pidanud selle eest hoolt kantama, et see tasakaalu seataks. Teie teete ainult ilusaid sõnu, paljastate eelarwe arutamise puhul tublisti, kuid lõppude-lõpuks, kui see paljastamine kaugemale läheb, waatate punasta-

des üksteisele näkku. Üks paljastab üht, teine teist: Herra Piip paljastab herra Martnat ja Martna paljastab herra Piip'i, Weiler Martnat ja Martna Weiler'i, (Kära, naer, wahelhüüded) võib olla ka meid... (Naer. Kärapärast tulewad ainult üksikud kõneleja sõnad kuuldawale) ma ei ole Bleiman'i mitte kaitsenud... võib olla... Milles see asi... seisab! Ma mõtlen, tulewane eelarwe töötab seda sama, ma ei usu, et ta parem saaks, sellepärast et need samad erakonnad saawad edasi walitsema, see sama poliitika saab edasi kestma. Üteldakse: pada söimab potti, ühed mustad mõlemad. Ja niisama on ka siin. (Üleüldine naer)... Sõimawad need, kes wähe pirukat on saanud, kes on pidanud piskuga leppima... (A. Weiler (töer.) kohalt: Teie olete wist küll wähe saanud!)... ja ainukene seisukorrast wäljapääsemine on see, et näidatakse sõrmega, et waadake, mis Naroowa taga on. (M. Martna hüüab midagi kohalt.)

Juhataja K. Wirma: Herra Martna, palun rahu ja kõnelejat mitte segada, ta kõneae on piiratud.

A. Hansen (is.): Herra Martna ei häbenenud mitte, kui ta sotsialismi eksperimendist kõneledes ka Wenemaal walitsewat nälga nimetas, pöuda sotsialistlikuks eksperimendiks pidades. (M. Martna (sd.) kohalt: Teie waletate, pöuda ma ei ole puudutanud.) Ma ei waleta, olete puudutanud ehk mitte... (Üleüldine naer, müra.) Teie ütlete, et Wenemaal ei ole leiba, et seal aga juba teist aastat pöuda tuleb kannatada, jätsite targu lausumata.

Nii troostite teie endid alati, kuid mina ütlen, et see troost teile kasu ei too, seisukorda ta ei paranda ega teie demokraatiat. Kui elu ja terwist on, tuleb tulewase eelarwe juures sedasama troosti otsida. See ei päästa teie seisukorda, et Wenemaal praegusel silmapilgul, kus ta terwe kodanluse vastu wõitlema peab, raske seisukord on. Neil on tulnud wõidelda kogu ilma kodanlusega ja sotsiaaläraandjatega barrikaadidel ja blokaad ja pöud üle elada. Teie ärge waadake mitte sinna poole, waid pöörake silmad lääne poole ja waadake oma kodus ringi ja siis tulge alles Wenemaad meele tuletama.

M. Martna (sd.): Austatud rahwa-saadikud. Minu sõnad, mis mul rääkida on, on eelarwega ainult niipalju ühenduses, et

sotsiaaldemokraatidele ette heidetakse, meie olla Eesti riigi, seega ka siis käesolewa eelarwe olemasolemisest süüdi. Keegi eelkõnelejatest, pean alla rõhutama, herra Gustawson kõneles siin Eesti demokraatia teooriast, mis on väike sissekukkumine. Eesti demokraatia teooriat ei ole olemas, võib ainult ületüdisest demokraatia teooriast kõnet olla, mitte Eesti omast. Eesti sotsiaaldemokraatia on Eesti iseseiswuse juures niipalju süüdi, et ta tema poolt on olnud. Eelkõneleja tähendas siin, et isa Kautsky ei olla mitte Wenemaa sõber, kuid siiski leida ta Wenemaa juures mõndagi kiita. Meie oleme ikka isa Kautsky sõnu tähele pannud ja oleme ka selles asjas tema seisukohaga päri. Meie tunnistame neid ajaloolisi teenuseid, mida Wene rewolutsioon maailmale — ka Eestile — on wõitnud, meie ei igatse waenulikkude wahekorda Wenemaaga ega kommunistidega. Meie ei ole muud soowinud ega soowigi, et nõukogude-Wenemaa ja kommunistid meid rahule jätaks, et meie sealtpoolt rahul wõiksime olla. See on meie seisukoht. Kui isa Kautsky meil oleks elanud ja oma naha peal olukorra tagajärgi meiena tunnud, siis tunneks ta ka seda faktilist külge, mille all Eesti sotsiaaldemokraatia on kannatanud. See on ainus wahe meie wahel. Kui Teie meile ette heidate, et meie aina demokraatia poolt oleme ja seda jumaldame, siis lükkate teie meile nõndasama wale mõtteid alla, nagu herra Hansen praegu ütles, mina olla põuast rääkinud, ma olla kommunistisid isegi põuast süüdistanud. See ei ole muud midagi, kui tarwilik mõtete wõltsimine „iseseiswate sotsialistide“ poolt. Meie oleme ühtlasi Kautsky'ga marksistid ja hoiame kui niisugused ajaloolise materjalismi poole. Meie maal, kus 75% elanikudest maadharija rahwas on, ei wõidud feodaal seisukorrast kommunismi juure üle minna. Keegi teadlik kommunist on hiljuti Tallinnas, kas Toompeal wõi mujal, ütelnud, et nemad oleks oma kommunistlisi eksperimenta palju parema meelega mujal teinud, kui Wenemaal. Sellest mõttest paisab välja, et nemad isegi sellejuures kahtlewad, kas need eksperimendid Wenemaal korda lähewad. Herra Gustawson on tähele pannud, et mul hallid juuksed on, ma ei häbene nendest mitte, aga ma ütlen, et ma sellegi pärast õppida soowin ja õpin. Wõib olla, et see mul enam niihästi korda ei lähe, kui herra Gustawson'il, kuid mina ikkagi õpin. Ma olen sellest ajaloo käigust, mis siin meie kodumaa ja meie naabruses sündinud on, õppinud ja tähele pannud, et

meie Eesti iseseiswuse asjus õige tee peal oleme. Kui ajalugu meile kord teistsugused asjaolud ette seab, siis õpime meie jälle ja kui see sunnib meid teise taktika peale üle minema, siis ei häbene meie seda sel silmapilgul mitte teha. Teie, iseseiswad sotsialistid lasete oma auru wälja ja wassite kommunistlike lehtede kaudu, et meil Inglis kapitaal tegutseb. Te teate wäga hästi, et see wale on. Kui siin wõib mõjuwast kapitaalist rääkida, siis ehk enneminema Saksamaast, mis Scheeli ja Harju panga kaudu meie margakest alla surub. Inglis kapitaali ei ole meil — minu teada — weel kuigi palju ette wõtetes kinnitatud. (J. Piiskar (is.): Inglis kapitaal surub teda diplomaatia kaudu.) Diplomaatia marga kursi noteerimisest ei tea mina midagi ütelda. Olen senni ikka ainult börse kursisedelid näinud. Meie ei mõtle mingisuguseid õpetusi Wenemaale anda. Herra Gustawson rääkis, et ma siit Wene tegelastele lollusi olla ette heitnud, kuid see on harilik mõtete wassimine, on wale. Mina ei ole mitte Wene riigi juhtidele lollusi ette heitnud, ega wõinud ma seda teha. See ei ole minu wiis. Ma jätan nad nende tööde juure ja lasen neid nõnda teha, nagu nad Wenemaale heaks arwawad. Sotsiaaldemokraadid on ikka sel arwamisel olnud, et ühe maa partei teise oludesse ei sega, ja laseme iga maa oma plaani järele õndsaks saada. Sellejuures soowime, et teised ka meie asjadesse ei segaks. Niisugune seisukoht on olnud meil ka Wenemaaga. Teie ütlete, et meie Wenemaad maha oleme teinud. „Sotsiaaldemokraat“ oli ajaleht ja teie teate, austatud herrad, wäga hästi, et ajalehte ei toimetata mitte ükski toimetaja, waid tema kallal teatawas mõttes on terve ilm töös. Ajalehtedes ilmuwad sagedasti teated, mis toimetajatel mitte meele järele ei ole. Meie lehte sattusid wahest Eta sõnumid ilma tarwiliku sõelumiseta, sagedasti tehnilistel põhjustel wastu toimetaja tahtmist. Harilikult ei loeta niisugustest sõnumitest mitte toimetaja seisukohta wälja waid toimetuse awaldab oma seisukoha sellekohastes kirjades. Nendest ei wõi aga keegi waenu Wenemaa wastu wälja lugeda. Et teated Wenemaa halwa seisukorra kohta ka meie lehte teed leidsid, see ei awalda waenu Wenemaa ega selle walitsejate wastu. Meie ei soowi Wenemaa suhtes muud midagi, kui et Wenemaa meid rahule jätaks. Kui teie tõepoolest meie erakonna ajaloo käiku tähele olete pannud, siis teate teie wäga hästi, et just minu partei Asutawas Kogus

see oli, kes rahu poole hoidis ja kõikide nende aktsioonide vastu oli, mis Denikini, Judenitshi jne. juure wiisid. Teie poolt ettetoodud etteawiskamised ei ole ka selles asjas muud, kui awalik laimamine. See on teile ju Moskwast kõik ette kirjutatud ja teil tuleb maha laimata kõiki, mida iganes wõite, kuid meie teile järele käia ei taha. Sotsiaaldemokraadid olid enne ilmasõda see partei, kes terwes ilmas ütlemä pidi ja ütelda wõis, et tema tõe ja õiguse eest wõitleb, ja meie tahame ka sellest traditsioonist edaspidi kinni pidada. Mina ütlen teile, austatud herrad, seal akna all, et teie olete küll iseseiswad, aga teie wõtsite selle nime ainult sellepärast, et olete kuulnud, et Saksamaal on sarnane partei. Sealt tuli üks teie juhtidest, kes nüüd mitte enam ei ela, ja see arwas, et ta tõstab siin iseseiswate lipu üles, kuid siiski mitte iseseiswate sotsiaaldemokraatide lipu nagu Saksamaal, waid iseseiswate sotsialistide firma all. Minu teades mujal selle nime kandjaid ei ole. Kui teie meile ütlete, et meie kodanlaste eeskojas seisame, siis lubage enestele meele tuletada, et just teie ise Moskwa 3. internatsionaali eeskojas seisate ja rahul olete, et Teile luba anti pealt kuulata, mis teised kõnelewad. See igatahes, mida teie praegu ette heidate, on just sama palju wäärt, kui see, mida herra Weiler mulle ette heitis. (O. Gustawson (is.): Need olid Teie mehed, kes istusid ja istuwad praegu ministritega ühelaua taga. Kus on praegu Teie Hella?) Meie oleme sellel seisukohal, et sotsiaaldemokraatid on tulewik, ja et sotsiaaldemokraatia on ja jääb proletariaadi liikumiseks ja selle õpetuseks. Teie nimetage endid kuidas wiisi tahate, aga iseseiswad on sellega juba langenud, kuna teie kokkusulamist Moskwaga ihaldate. Ja kui teie siin kõigest sellest hukatusest, patust ja pahest räägite, siis, oleme õiglased ja ütleme seltsis, et ka kommunistid ja iseseiswad puhtad ei ole ja et praegu terwe ilm kannatab pahede saasta all. (O. Gustawson (is.): Kas kodanluse saasta all?) Meil on siin räägitud moraalisest langemisest. (J. Piiskar (is.): Sellest, kuidas piiritust Wenemaale wiiakse.) Kui Teie seda ütlete, et üks ja teine piiritust Wenemaale on wiinud, siis selle pahes juures on ka kommunistid süüdi, sest üks kartuli kodanlane wiib ja kommunist ostab, ja sellest siis saab „üks patt“. (Üleüldine naer.) Sotsiaaldemokraadid ei kiida seda mitte heaks ja neil oleks palju

kergem selle vastu wõidelda, kui pahem-poolne rida akna all müüri ääres meiega koos oleks wõidelnud. Meie seisukoht on see olnud, et meie üksikute inimeste vastu ei wõitle, meie seisukoht on nii, nagu lauldakse: Wir predigen nicht Hass den Reichen, nur gleiches Recht für Jedenman... See on meie seisukoht olnud ja meie ei wõitle ei herra Gustawson'i, ei herra Piiskar'i, ega kellegi vastu, waid meie wõitleme selle halwa vastu, mis Eesti tööliste liikumises lõhet ja kahju sünnitab ja selle vastu püüame meie wõidelda niipalju, et Eesti töölisteklass jälle ühe ja nimelt, sotsiaaldemokraatia lipu all wõidelda wõiks.

Juhataja K. Wirma: Herra Martna! Teie kõneae on piiratud. Teil on ainult $\frac{1}{2}$ minutit aega rääkida.

M. Martna (sd.): Ma lõpetan kohe. Ma ütlen, meie arusaamise järele on sotsiaaldemokraatia see põhi, mis sotsialismuse laewale kindla ankruga põhja annab ja nimelt niikauaks, kui meie selles seisukorras edasi minnes, oma lõpusihi, s. o. sotsialismuse poole edasi läheme, peab meil olema demokraatiline riik, see on paratamata tarwilik waheaste, sest ma ütlen teile, et feodalismusest kommunismusesse wõimatu on hüpata, kui mitte kukkuda ei taheta.

Juhataja K. Wirma: Rkl. herra Ernits annab oma sõna Teile.

M. Martna (sd.): Niisuguse waletamise, laimamise ja teotamise vastu on sotsiaaldemokraatia alati wõidelnud ja siis ei taha... (O. Gustawson (is.): Kas Jans Teie partei liige ei ole?) Jans on meie partei liige küll... (O. Gustawson (is.): Ja rääkis partei seisukohast?) Niipalju kui ta partei taktikast aru sai, rääkis ta partei nimel, ja millest ta aru ei saanud, siis rääkis ta enda nimel. Mina arwan, et Jans mees on oma eest wälja astuma ja et mina ei leia ennast kutsutud olewat Jans'i kaitsemist oma peale wõtma. Mul on weel paar minutit aega ja ma lähen nüüd selle asja peale üle, milleks ma eile sõna wõtsin. See oli laupäew, just paraadi ajal, kui mina üle Harju platsi tulin, leidsin ma selle igalt poolt nõõridega kinni pandud. Seal oli palju politseinikka wäljas, küll ratsa, küll jala, ja meil on praegu neid siin saalis ka wäga palju. (Wahelhüüe Tööerakonna seast: Nad õpiwad siin poliitikat.) See oli üks niisugune nähtus, mis meie demokraatlikes riigis mitte demokraatliste waadetega kokkukõlas ei ole. Ka

demokraatlistes riikides on paraadid, aga minu arwates peaks wõimalik olema Eestis nende paraadidega ja nende kuludega kokkuhoidlikum olla. Kui meie seda wälja hakkaksime arwama, kui palju eilne paraad maksis, siis tuleb kaunikene summa. Sellega ühes tuletan weel meele täna lõunast muusikat, mis igapäew siia ülesse ja tagasi marsib. Kui palju tuleb see maksma? Ma arwan, et kui seda kõik kokku arwata, siis saaks meie oma riigi eelarwes wäikese plussi juure, wõi miinuse, see on, meie wõiksime teda wähenadata. (W. Linnamägi hüüab midagi koha pealt wähele.) Kui see Teile lõbu teeb, herra Linnamägi, siis marsige selle muusika kannul. Minule teeks suuremat lõbu, kui ma teda iga lõuna ajal mitte ei kuuleks. — Selle juures nägin weel järgmist. Seal olid politseiametnikud, jala ja ratsa, kellel wäikesed noakesed siin kõrwal rippusid. Ma olen mõnigi kord lugenud lehes pead raputades, et jällegi peetakse mundri üle nõu. Ma küsin teie käest, austatud herrad, mis otstarbe on nendel noakestel? (J. Piiskar (is.) kohalt: Warsti tulewad pikad kõwerad mõõgad. W. Linnamägi (kristl.) kohalt: Ei klapi mundriga kokku.) Seal ei klapi midagi kokku. Ma ütlen, et nendes asjades peaks meil wõimalik olema ometigi kokkuhoidlikum olla. Ma ei taha kedagi haawata, ka politseiteenijaid mitte, kui nende ilmawaade niisugune on, et nad ilma mundrita ja ilma selle mõõgata läbi ei saa, aga ma annaks siseministrile ja politseiülemale nõu, et kui tema jälle politseiametnikkudele kursused korraldab, et ta siis neile natuke mõistlikku õpetust annaks ja neile selgeks püüaks teha, et tublidus, waprus ja õigus mitte selles mundris ja mõõgakeses, waid mujal seisab. Ma kuulsin eile siin hea meelega, et meie kõrgemad ohwitserid sagedasti nende mundrite wastu on. Lubage mulle kõike seda „rummeliks“ nimetada. Kuid tung suurte hulkade poolt olla nii suur, et kõrgemad ohwitserid ei ole suutnud wastu panna. Nõnda on wististi ka selle eilse paraadiga. Ülemus on kartnud, et kui noorimehi seal mitte marsida ei lasta, drilli teha ei lasta, et siis rahutu ollakse... Minu arwates, peaks siin sellest joonest rohkem kinni peetama, mis, nagu ma kuulen, ka sõjaministri, herra kindral Soots'i joon olewat, kes mitte selle drilli ja nende lippude poolt ei olla.

Puudutaksin siin ka ühte teist küsimust, mida kodanik Piiskar siin paari päewa eest ka puudutas, see on meie noorsoo

liikumist, skoutismust. Enne maailmasõda õppisin ma seda wäljamaal tundma, ja ma pean ütleva, et sotsiaaldemokraatide ringkonnad ja ajakirjandus igal pool selle wastu olid. See liikumine sai iseäranis Saksamaal Berliinis sõjawäelise militarismuse laadi. Schweitsis ei olnud see küll nii, aga seal olid ka oma teatawad gruped ja woolud. Ka meil kipub ta niisugust laadi minema. (O. Gustawson (is.): Ta on niisugusele alusele rajatud.) Ma julgen teile ütelda, kodanik Piiskar, et ma selle „rummeli“ peale ometigi teatawa... Ma ei räägi mitte oma rühma, waid oma isiklisest seisukohast. (J. Piiskar (is.) koha pealt: See on halb, aga ma olen ikkagi poolt?) Ei, ei, lubage ma räägin wälja, ärge jõudke nii nobedasti minust ette. Ma ei ole mitte selle poolt, aga ma olen ikka püüdnud kahest halvast asjast wäheha wälja walida. Kui meie noorsugu niisuguse joone peal on, mis teda „Mustadesse kassidesse“, „Lindenisse“ ja mujale juhib, selle walge pudeli juure juhib, — ma ei ole mitte herra Linnamäe kogudusest, aga ma pean siiski ütleva, et see wiib meie rahwa hukatuse poole. Ja kui ma siis midagi näen, mis loota laseb, et ta selle hukatuse poolt, ehk küll kõwerate ja wildakate teede abil, mujale wiib, siis leian ma, et mul seda teist teed mitte hukka mõista ei tule. Ma loodan peale selle Eesti noorsoo peale, et tal nii palju waimu, spiritust olema saab, et ta militarismuse õigel ajal enese küljest maha raputab. Ma pean ütleva, et see skoutide liikumine mulle siiski natukene tuumakam näitab olewat, kui see noorsoo liikumine, mille eesotsas minu auwäärt rühmaliige professor Ernits seisab. (Üleüldine naer.) Ma olin ükskord ühe noorsoo pidu peal ühes gümnaasiumis ja ma nägin seal selle sarnast, mis mulle teps ei meeldinud. Nüüd nägin ma Tartu noorsoo pidu ajal Saksa teatris ühte etendust, kus lehwis moraaliline toon, moraaliline õhk. (A. Hansen (is.) kohalt: Seal ei olnud skoute.) Nende seas olid ka skoudid. Lubage, ma nimetan teile skoutidest midagi, mis ka wäga meeldiw on. Helsingis kõneldi nendest: wiisakad lapsed, ilusasti riides, terwed liigutused, wäga armas nende peale waadata, ja mis peaasi, mitte ühel nendest ei ole piiritust kaasas. Mul oli hea meel seda kuulda. Muidu oli räägitud, et kõik, kes olid tulnud, isegi kooliõpilased, olid katsunud piiritust kaasa wiia ja seal maha müüa. Ja kui siis müüdnud piiritust oli soomlastelt kätte saadud, siis olid need

ütelnud, et need on seda Wiru kooliõpilaste käest ostnud. Aga skoudid ei olnud piiritust wiinud. (A. Hansen (is.) kohalt: Skoudid andsid üle parda wanemate inimeste kätte. Hüüe paremalt poolt: Ärge lobisege.) Mina ei olnud küll kaasas, aga ma kuulsin kõrvalt seda, mis ma praegu kõnelesin ja see oli väga armas kuulda. Helsingi politseiülem oli meie saadiku herra dr. Kallas'e küsimise peale ütelnud: „Noh, riigiametnikud ja politseimehed olid väga wiisakad ja tublid, aga ühte asja poleks nad mitte pidanud tegema ja nimelt — piiritust poleks nad mitte pidanud kaasa tooma. Nad oleksid pidanud teadma, et nad seaduse mehed on ja et Soome piiritust kaasa wõtta, on seadusest üleastumine“. Skoutide ja noorseppade kohta Soomes seda ei öeldud. Juba sport, kehaharjutused ja niisugused püüded, — mitte salakaupa wedada, mitte juua ja suitsetada, on teataw joon, mis oletada lubab, et see noorsoole mitte häbiks, waid auks on, kui see ka kodanline noorsugu on. Meie elame selles kodanlises ilmas ja meie peame nüüd selle kodanlise hulgaga rehkendama. Kodanik Piiskar, Teie kaswatate ka koolis seda kodanlist ilma ja, ma loodan, et ka Teie tegemata ei jäta seda, mis selle kodanlise noorsoo moraalsust tõstaks. On näha, et see moraaliline joon kuidagi wiisi ennast skoutide hulgas awaldab ja seda ei peaks mitte üks, kaks, kolm üle parda wiskama. Aga ma olen ka selle poolt, et võimalik oleks terwet sotsiaaldemokraatide ilmawaadet ja moraali noorsoo ridades läbi wiia. (J. Hünerson põl.): Kas see on kool ilma poliitikata?) See on üks teine peatükk ja meie wõiksime sellest ka juttu ajada. Kool ilma poliitikata tähendab seda, kui palju tema sisse poliitikat ei wiida direktorite ja kooliõpetajate poolt. Kõige selle juures on peaasi ikkagi see, et ma loodan, et Eesti noorsugu selle spordiliikumisega palju õnnelikumal teel on, kui ta minewal aastal selle keelekohitsemise tee peal oli ja tõepoolest õnnelikuma tee peal nii kaua, kui seal weel täielikku militarismuse waimu sees pole. Kütiseltsidest wõiks weel paar sõna rääkida. Huwitaw on, kuidas Schweitsis kõik püssikandjad miilitsamehed iga pühapäewa hommikul käiwad märki laskmas ja raamatut peawad, kui palju koos on oldud ning märki lastud. Mina soowiksin, et ka meil niisugused kütiseltsid oleks, kus iga mees, ka mina, püssi laskma wõiks õppida, siis oskaksid ka ise-

seiswad ja kommunistid püssi lasta ja sellest ei oleks kellegil kahju.

J. Uluots (põl.): Wäga austatud rahwasaadikud! Juba mitu päewa oleme kuulnud ilusaid kõnesid, mis ühel ehk teisel wiisil riigi eelarwet puudutasid ja mõnikord ka ei puudutanudki. Kõige selle tõttu ei arwanud meie rühm esialgu mitte enam tarwilikuks sõna wõtta. Aga mida rohkem edasi, seda enam sai see tarwidus tungiwaks, ja iseäranis just kahes suhtes. Esiteks, räägiti wõrdlemisi palju ühe ja teise eelarwe-punkti wastu, mille tõttu kuulajatel mulje wõis jääda, nagu ei peaks neid punktisid üleüldse wastu wõtma. Teiseks, ei puudutatud küllalt seda wahekorda, mis riigi sissetulekute ja wäljaminekute juures olema peab, tema bilansi mõttes. Nii ühed kui teised kõnelejad tähendasid küll, et meie tänewaastases eelarwes wõrdlemisi suur puudujääk on, aga lähemalt seda ei selgitatud, kuidas seda puudujääki käesolewal aastal saaks katta. Lubage sellepärast, austatud rahwasaadikud, et mina tähendatud kahest seisukohast meie riigi eelarwe juures pisut peatan.

Mis puutub, kõige pealt, meie riigi sissetulekutesse, siis on siin tegemist summadega, mis oma iseloomu poolest lahku lähewad. Kui lähemalt waadata, siis selgub, nimelt et wõrdlemisi wäikene osa tuleb riigile sisse maksudest, mis rahwa käest niisuguse nime all wõetakse. Suurem osa riigi sissetulekust woolab aga kokku iseäraliste asutuste kaudu, millede raske on üleüldist nime anda, mida aga siiski wõiks nimetada riiklisteks ettewõteteks. Ma ei hakka siin üksikult neid asutusi ja wastawaid sissetuleku artiklid üles lugema, waid tähendan ainult, et nende hulka käiwad sissetulekud piirituse müügist, raudteest, tööstuse ja kaubanduse ettewõtetest, postist ja telefonist ja mitmesugustest muudest sarnastest riiklistest ültarwilikkudest ehk otsekohe ärilistest ettewõtetest. Kui need summad kõik kokku arwata, siis saame summa umbes 2.400 miljoni marga suuruses. Sija juure tulewad lisada summad, mis riik saab sadama ladude ja muude sarnaste tarwitamise eest, ja siis teeks see üldiselt kokku umbes 2 miljardi 600 tuhat marka. Kui see summa maha arwata korraliste sissetulekute üldisest summast, siis näeme, et ainult umbes 1 miljard 600 miljoni saadakse kodanikkude käest otsekohe ehk kaudsete maksude, seega üleüldse maksude näol. Maksude näol saadakse seega ainult um-

bes üks kolmandik korralikkudest sissetulekutest, ehk üks neljandik kõigist sissetulekutest, ülejäänud osa saab riik oma asutuste kaudu.

See asjaolu, et meie riik suurema osa oma sissetulekust saab riiklike asutuste ja wastawate majandusliste ettevõtete kaudu, näitab, et meil praegu maksmas on riiklik majapidamine, mida minu arwates väga hästi wõiks nimetada riiklikeks sotsialismuseks ehk riiklikeks kapitalismuseks. Järjekult ei peaks sotsialistidel, iseäranis kommunistidel meie riigi eelarwe wastu õieti midagi olema, vähemalt mitte opositsiooni. Meie teame ju, et Wene maal katsutakse riiklist kapitalismi alles maksma panna, kuna meil ta aga juba suuremal määral olemas on.

Kui meie lähemalt vaatame, missugustesse liikidesse jagunewad riigi sissetulekud maksude näol, siis, minu arwates, tuleb tähele panna seda asjaolu, et suuremat maksukoormat, kui praegu, rahwas waewalt suudab kanda. Et mitte tühjasõnaline olla, peatan pikemalt nende etteheidete juures, mis siit kõnetoolilt juba tehtud, mõnda nendest tagasi lükates, mõnda aga weel kord toonitades.

Mis puutub kõige pealt tulumaksusse, siis peab siin arwesse wõtma, et meil puuduwad eeltingimised selle maksu tõeliseks maksmapanemiseks. Selle maksu asjus on siin kõneldud, nagu puuduks meil wastawad rahwaklassid, kes seda maksu wõiksid maksta ja osalt on see õige. Seda asjaolu wõib aga kõrwaldada, kui riiklistest ettevõtetest loobutakse ja eraetevõtetele rohkem wabadust ja wõimalusi jäetakse. Siis tekiwad iseenesest niisugused rahwaklassid, kes seda maksu suuremal määral tõeliselt ka maksta wõiwad.

Aga peale selle, on selle maksu maksmapanemisel weel teised takistused ees. Esiteks, on takistus meie riigi maksuwõtmise aparaadi puudulikkuses. Ma ei taha siin selle üle iseäralisi etteheiteid teha, kuid teatawaid tõeasju peab siin juures ikkagi arwesse wõtma. Tulumaksu sissewõtmine on igal pool ja igal maal suurte raskustega ühendatud, iseäranis, kui selle maksu suurus põhjeneb ametlise taksatsiooni peal. Ka meil ei ole lugu teistsugune, ja sellepärast on meil tulumaks muutunud sarnaseks maksuks, mis on ebamõeldav ametniku heaksarwamisest ja omawolist. Kui meie aga tulumaksu mitte ei maksaks ametlise hindamise, waid deklaratsiooni järele, — see on, tulumaks põhjeneks selle peal, et igaüks oma tulud ise üles annab, — siis tabaksime

enam-wähem õiget tooni selle maksu ise loomu mõttes. Aga põhjustel, millest weel edaspidi kõnelen, wõib waewalt loota, et sel teel praegu keegi omi tulusid näeks ja riik tulumaksu saaks. Iga maks peab olema maksjate kohane ja küsimus on, kuiwõrd meie rahwas praegu selleks maksuks küps on. Aga oletades ka maksuwõtmise aparaadi headust ja kodanikkude ausust, peab tunnistama, et paljudes majapidamistes, iseäranis maal, raamatupidamine täieliselt puudub ja inimesed isegi ei tea, kui suured nende sissetulekud ja wäljaminekud tõesti on. Nõnda on ka ühisuste kaudu selgeks tehtud, et paljudes majapidamistes kahjuga töötatakse, iseäranis karjapidamise alal, kus sagedasti niisuguseid piimalehmi peetakse, kes ennast sugugi ära ei tasu. Niisuguse majapidamise juures ei wõi ju nõuda, et majapidaja oma sissetulekud, — tulud — täpipealselt üles annaks, sest et ta raamatupidamise puudusel nendest isegi õiget pilti ei saa. Ja iseenesest mõisteta, et ka maksuametnik seda teha ei saa ega wõi. Seda kõike kokku wõttes arwan, et meil tulumaksu küll olla wõiks, kuid piiratud kujul, ainult seal, kus wastawad olud olemas. Muutuwad olud, siis wõib sellele wastawalt ka tulumaksu ulatust laiendada.

Esimene maks, mis eelarwes ette nähtud, on seega niisugune, mille peale meie riigi eelarwes iseäranis suuri lootusi panna ei pruugiks. Muidugi wõib inimesi sundida, et nad seda ehk teist maksu peaksid maksma. Kuid, kordan weel, selle maksu wõtmise wiis on praegu raske ja ei ole minu arwates mitte otstarbekohane, et selle maksu peale meie riigi majapidamise praegu väga palju rajatakse.

Äri- ja tööstusmaksude juures ei tahaks ma pikemalt peatada. Esiteks sellepärast, et need maksuwõtmise wiisid senni enam-wähem weel muutmata on ja teiseks ka sellepärast, et meie ärilised, iseäranis kaubanduslised ettevõtted wiimasel ajal nähtawasti edenema on hakanud. Iseäranis wiimaste, kui sissetulekuallikate peale wõiks ehk sellepärast juba rõhku panna, aga muidugi eeldusega, et nende maksude suurus liig raske ja ränk ei oleks.

Kolmas sissetulekuallikas maksude näol on maks liikumata waranduste pealt. See maksusumma, mis siin nõutakse, on selle poolest huwitaw, et see maks peaauglikult meie maapidajate, eriti talupidajate peale on pandud. Ma pean kõige pealt asjaolu konstaterima, et meil siin väga kiire progressiivsus on awaldunud. 1919 a.

määrati see maks Eesti markades kindlaks, siis kõrgendati seda maksu 1920 a. ja käesolewa aasta algul, herra Piip'i walitsuse ajal, weel uuesti. Waatame nüüd, kui suurel määdul see maks nii umbes kahe aasta jooksul on tõusnud, siis näeme, et esimesel korral teda tõsteti umbes 12 korda ja viimasel korral kolm ja pool korda.

Nõnda on seda maksu lühikese aja jooksul õige palju kõrgendatud, kuna maksu maksjate sissetulekud mitte sellele wastawalt ei ole tõusnud. Maksu suurendamine põhjeneb nähtawasti arwamisel, nagu oleks meie maapidajate seisukord viimasel ajal õige hiilgawaks läinud, nagu oleks nendel õige suured summad tarwitada. Seda arwamist on awaldatud sellel kõnetoolil, ajakirjanduses ja mujal. Aga ma pean tunnistama, et maapidajate-põllumeeste majandusline seisukord on halwenenud, ja wastupidine arwamine on légenda. Üksikud juhtumised wõiwad ju olla, kus inimesed jõukamaks läinud, üleüldine pilt aga on sootu teine. Ma ei hakka siin pikemalt seletama, et pikkadel sõja-aastatel on põllutööriistad lagunened, mida tarwis uuendada, hooned korratusse olekusse langenud ja neid waja kohendada ja parandada ning ka uusi ehitada.

Need on asjad, mis kõigile enam-wähem teada on, ja kõik see nõuab kulusid. Teisest küljest ei wõi ma nimetamata jätta, et tööstuse ja kaubanduse ettewõtete kaitseks on olnud ja on praegu olemas tollid, mis sisseweetawate ainete pealt wõetakse. Sellega on loodud tingimised, et tööstus wõiks ennast siseriigis suuremal ehk vähemal määdul ja paremates oludes korraldada.

Just selle wastu näeme teistsuguseid samme põllutööstuse alal. Kunni wiimase ajani ei lastud põllutöösadusi üleüldse mitte wälja wiia. Nüüd lastakse wälja wiia, kuid sellegipärast wõetakse nimetatud ainete pealt wõrdlemisi kõrget tolli. Järjekult on teistele klassidele kaitsetollid maksmas, et nende seisukorda parandada, põllumeestele pannakse aga wastupidised tollid peale, et nemad mitte suurendatud, waid isegi õigustatud sissetulekuid oma põllupidamisest ei saaks. Mul ei pruugi mitte pikemalt põhjendada seda asjaolu, sest herra Martna tõi juba ette, et Tartus wõib 28 sööki selle hinnaga saada, millega Londonis ainult 2 wõi koguni 1 söök saadakse. Pärastpoole awaldati küll arwamist, et Londoni söökidega olid ühenduses Ungari weinid ja muud sarnased toredusasjad, kuid selle juures kahelda ei maksa,

et Eesti põllusaadused palju odawamini turul on, kui mujal.

Nii, austatud rahwasaadikud, ei ole meie põllupidajate seisukord sugugi hea, waid halb. Kui aga põllumeeste käest uusi maksusid nõutakse ja maksusid sihikindlalt tõstetakse, siis saate teie aru, mis suguseid tagajärgi ja meeleolu niisugune seisukord meie maapidajate juures ellu kutsub. Sellepärast, arwan mina, et walitsusel tuleks põllupidajate seisukoht, eriti fiskaalses suhtes parandada. Kõige paremini tehtakse seda, kui kõik maamaksud, mis on § 12-a põhjal suurendatud, saaks rewideerimise alla wõetud ja vähendatud. Ainult niisugusel korral wõiks need maksud praeguses suuruses jääda, kui põllusaadustele niisugused iseäralised tingimised luuakse, mille tõttu kõrgendatud sissetulekuid wõib saada.

Wõiks weel ette tuua terve rea teisi maksusid, mille kohta wõib ütelda, et waevalt nende kõrgendamist meie oludes wõib ette wõtta. Niisugused on näituseks, tempel-, kohtu- ja kantseleimaksud, iseäranis kohtu- ja aktiposliinid. Kõiki neid maksusid, mis praegu ühel ehk teisel kujul olemas, tuleks seega ennem vähendada. Kõige selle tõttu peame meie tunnistama, et meie oma riigi sissetulekuid, niipalju kui maksudest saadakse, enam suurendada ei saa, waid maksuwibu on juba äärmiselt pingule tõmmatud.

Wiimati on räägitud ja räägitakse, et terwet praegust maksusüsteemi tuleb uutele alustele seada, et teda tarwis on muuta ja wõib muuta. Wõib olla, et seda kõike wõiks ja saaks teha ning wõrdlemisi ruttu teha. Kuid üks on päris selge ja kindel: praegune maksude kogusumma on niisugune, et ka maksusüsteemi muutmisel ja ainult maksusüsteemi muutmise läbi seda kogusummat suuremaks ei wõi teha, kui ta seda praegu on. Kui tahetakse seda teha, siis tuleb rahwamajanduse aluseid muuta ja siin puutumegi riigi ettewõtetega kokku.

Teine sissetulekuallikas meie riigil on, nagu ma juba tähendasin, sissetulekud riiklistest ettewõtetest, s. o. riiklistest majanduslistest ettewõtetest kitsamas mõttes ja niisugustest, mis ka awalikkude huwide teenistuses on. Kõigist neist ettewõtetest, iseäranis esimestest, on juba palju räägitud ja mina ei tahaks nende juures mitte pikemalt peatada. Mina aga tahaksin rahwasaadikute tähelepanu juhtida asjaolu peale, et riik neist ettewõtetest tulusid saab mitte niipalju majanduslisel alusel, majanduslise

rentabiliteedi põhimõtetele, vaid selle tõttu, et tema käes on poliitiline võim, et ta ennast eesõigustatud seisukorda seab ja seda ära kasutab, kas monopooli näol ehk muul wastawal teel.

Nõnda näituseks kawatseb meie riik raudteest sisse võtta 700 miljoni marka. Iseenesest mõista, et suurem osa nendest raudtee sissetulekutest võetakse eraisikute käest. Siin ei saa ütelda, et see sissetulek nüüd riiklise majanduslike tegewuse otsekohene awaldus oleks, et need sissetulekud on saadud majanduslike konkurentsi alusel, vaid lihtsalt selle tõttu, et riigi käes on võim ja ta kasutab ta ära. Samasugune lugu on meil ka posti ja telefoni sissetulekutega. Riik on posti, telefoni, ja telegraafi tariifid kõrgendanud, need asutused nõnda korraldanud, et nad endid hästi ära tasuks ja teatawa ülejäägi annaks. Meie praeguse fiskaalse kitsikuse juures tuleks seda heaks kiita, ühtlasi peab aga nende sissetulekute juures jällegi ütleva, et riik oma seisukohta kasutab ja kodanikkude käest seda sissetulekut võtab.

Kolmandaks seesuguseks sissetulekuallikaks võiks nimetada piirituse ja eetri müüki. Selle sissetulekuallika juures on sellelt kantliit viimaste päewade jooksul väga palju kõneldud. Mina ei tahaks sellepärast seletama hakata, kuiwõrd kahjulik see piirituse müük on üksikutele ja ka riigile. Võin ainult tähendada seda, et inimesed nähtawasti tahawad wiina juua, samuti nagu suitsetada, ja kui nad seda tahawad, siis keelu ja karistusega, nagu katsed näitawad, seda tahtmist häwitada ei saa. Nii peab neile vastu tulema, kas tuleb riik ehk eraisikud. (W. Ernits (sd.) kohalt: Riik tuleb 100 korda paremini vastu!) Jätame ka selle küsimuse otsustamata, kas tuleb riik wõi eraisikud paremini vastu. Arwan, et kui eraisikute kätte seda asja anda, siis ka nemad seda väga hästi woiwad korraldada, ja peale wiina weel teisi mõnususid lisaks luua. Üks asi on aga kindel, et piirituse müük ei ole lõppude lõpuks jällegi muud midagi, kui niisugune tee, mille abil riik kodanikkude käest maksusid saab, käies selle lihtsa põhimõtte järele, et „igauks võtab oma napsid ja maksab oma maksud“. (N a e r.) Siit nüüd selgub, mis on see riikline kapitalism ja sotsialism, mida väga kiidetakse. See on iseäraline aparaat, mille tõttu kodanikkude eneste käest maksusid saadakse. — (J. Piiskar (is.) kohalt: Kas need kaks on

üks ja seesama: kapitalism ja sotsialism?) Mina ei hakka seda praegu lähemalt defineerima, arwan, et herra Piiskar seda väga hästi ise teab. (J. Piiskar (is.): Professor peab seda paremini teadma.) Ma ei taha praegu rahwasaadikuid hakata õpetuseandmisega tülitama, vaid katsun ainult selgeks teha, et riigil praegu olemas on riiklised ettevõtted sissetulekute saamiseks mis neid sissetulekuid tööpoolest annawad.

Peale nende on riigil olemas weel terve rida teisi põllumajanduslisi, kaubanduslisi ja tööstuslisi ettevõtteid. Nende juures pikemalt peatada oleks asjata ja ka ei taha pikemalt puudutada, kuidas neis riiklistes ettevõtetes asju aetakse ja missugused segadused seal sagedasti walitsewad. Selge on aga see, et siin meil jällegi tegemist on riiklise monopooli seisukorraga ja riik seda seisukorda kasutamata ei wõi jätta. Nõnda näituseks seisawad meie metsad peaaesjalikult riigi käes ja ta wõib metsatariifisid ja metsasaaduste hindasid nii ära määrata, nagu heaks arwab. Riik on isegi wõsastikud omaks tunnistanud ja asunikud ei saa isegi hagu muidu tarwitada, kui riigile selle eest maksu makstes. Selle jaoks on meil praegu iseäraline raiepuude müük ja sellest müügist tahetakse 150 miljoni sisse saada. Ehk wõtame näituseks metsade müüki põletispuudeks riiklistele asutustele ja teistele. Nõnda siis näeme, et riik kui maade ja metsade omanik täiesti väljaspool konkurentsi ära määrab, missugused hinnad tema võtab, ehk kuidas tema talitada tahab, toetades kroonu huwide ja poliitilise wõimu ning sagedasti mitte majanduslike kasu peale. Selle juures tuletan meele ühte juhtumist eelarwekommisjonis, kus üks ametkond oma põlewkiwi isegi teisele ametkonnale tahtis riiklise wõimu abil peale suruda, et oma ametkonna sissetulekuid suurendada. Mis peawad aga waesed kodanikud tegema, kui nende peale sarnast surwet hakatakse awaldama ja awaldatakse!

Kõik see, mis öeldud, on wististi küllalt selgesti näidanud, kuiwõrd hinnata tuleb riiklisi ettevõtteid, nende sissetulekute ja üldise iseloomu mõttes. On nimelt selge, et riigi majanduslised ettevõtted oma üldise iseloomu ja kalduwuste tõttu omi sissetulekuid saawad jällegi enamwähem nendesamad kodanikkude käest, kellelt ka maksusid wõetakse. Teed ja wiisid lähewad lahku, kuna eesmärk ja

maksjad on peaaegu needsamad, kui maksude wõtmise juures.

Waremalt juba nägime, et otsekoheste ja kaudsete maksude juures kodanikud annawad, mis neil praegu weel wõimalik anda on. Nüüd selgub, et ka riikliste ettewõtete kaudu tulewad sissetulekud woolawad kokku kodanikkude käest. Järjekult mitte ainult otsekoheste ja kaudsete maksude, waid ka riikliste ettewõtete sissetulekute näol on meie kodanikud koormatud. Kõigi selle tõttu arwan mina, et riigi kodanikka rohkem kuidagi koormata ei wõi ja teatawas mõttes peab aktsepteerima seda hoiatust, mis rahwasaadik Rei awaldas. Meie rahwa maksukoorem on tõesti sedawõrd suur, et siin juba kaalumise alla tuleb panna, kas tema mitte häwitama ei hakka meie senni wäga lojaalsete kodanikkude patriotismi. Selle juures arwan, et praegusel ajal kodanikkude kannatus weel mitte nõnda pingule pole tõmmatud, et ta katkeda wõiks, aga tema weel rohkem pinguletõmbamisega ehk samasuguse pingulhoidmisega peab juba katkemist kartma.

Kui aga seisukord niisugune on, nagu ma kirjeldasin, siis tekib iseenesest küsimus, kuidas meie saame lähemas tulewikus oma eelarwet otsadega kokku wiia, sissetulekuid ja väljaminekuid ühesuguseks teha, bilansi luua. Tahame meie bilansist jagu saada, siis iseenesest jääb ainult üle, kas sissetulekuid suurendada ehk väljaminekuid vähendada. Kui meie aga siiski väljaminekuid tarwilisel määral ei saaks vähendada, ja tahaksime loota sissetulekute suurenemist, siis peab loodama meie kodanikkudele niisugused tingimised, et nad enam wõiksid sisse wõtta, kui nad senni on wõtnud. Ma juba näitasin, et suurem osa praeguste riigiettewõtete sissetulekute summadest tuleb ikkagi kodanikkude käest, ja sel teel edasi minnes ei ole kunagi iseäralist lootust, isegi kahtlast lootust, et kodanikkude sissetulekud ja maksuwõime suureneks.

(W. Ernits (sd.): Kaotage piiritus ära, siis kasvab rahwa maksuwõime.) Herra Ernits, mis puutub piirituse asjasse, siis ma tunnen kõrtsi asja wõrdlemisi wähe, iseäranis majanduslisest küljest. (N a e r.) Kui herra Ernits arwab, et kõik see asjandus tuleks teisiti korraldada, siis wast teeks ta ise wastawa projekti.

On aga meie sissetulekute seisukord niisugune, siis sellest järgneb, et riikliste ettewõtete suhtes ja kulul tuleks uusi teesid meie rahwamajanduses otsida ja leida. Wõi jälle on seisukord niisugune, et riigi wäl-

jaminekuid wõiks vähendada ja kui wõiks, siis missugusel määral ja sihis? Lubage sellepärast, et ma sellest samast seisukohast, kust alguses sissetulekuid waatlesin, ka väljaminekuid üksikult puudutan.

Mis puutub kõige pealt väljaminekute liigitamisesse, siis jagasin ma nad nelja osasse: 1) Kohustused välisriikide vastu. 2) wälise ja sisemise rahu alalhoidmine, 3) majandusline tegewus ja 4) hoolekanne ning tulewa soo eest hoolitsemine.

Esimesesse osasse kuuluvad niisugused väljaminekud, mida minu arwates üleüldse kuidagi vähendada ei saa, ja need on meie riigi wõlad ja wõlgade protsendid. Meie wõime arwamisi awaldada selle üle, kas neid wõlgu omal ajal oli tarwis teha. Mina põhimõttelikult olen nõus, et neid tarwis oli teha. Wõib selle üle mõelda, kas nemad seaduslikus korras wastawal ajal on toime pandud. Kõige selle üle wõib waielda, aga selge on, et meil neid ikkagi maksta tuleb. Ma ei saa seda mitte ette kujutada, et meie riik oma wõlgu mitte ei tunnistaks, neid ühekülgsest maha kustutaks; sarnast enamlist ettepanekut minu arwates meie wabariik teha ei saa. (M. Martna (sd.) kohalt: On ennem tehtud.) Seda ma tean, et on tehtud, meie aga sarnaste eksperimentide peale minna ei saa.

Teine liik väljaminekuid, millest wõrdlemisi palju kõneldud, on need summad, mis wälis- ja siserahu alalhoidmiseks tarwis. Wälisrahu alalhoidmiseks määratud summad on osalt wälisministeeriumi eelarwesse raamitud, osalt lähewad meie kaitsewäe ülewalpidamiseks. Mina isiklikult olen wälisministeeriumi eelarwega lähemalt tegemist teinud. Ma pean tunnistama, et seal wististi palju vähendada ei saa: üksikutes kohtades, wõib olla, saaks ehk vähendusi teha. Nii, näituseks, on mulle küsitaw, kas meile Stockholmi saadik tarwis on wõi mitte, kas ei wõiks Stockholmi saadiku kohuseid meie Helsingi saadik täita. Samuti wõiks wast vähendada üksikuid summasid. Ka wõib waielda selle üle, kas ministeeriumi majapidamise, iseäranis raamatupidamise suhtes korralik on wõi mitte. Mina isiklikult kaldun küll arwamisele, et seal uuendusi tuleks teha. Üleüldse ei saa aga wälisministeeriumi väljaminekutes suuri vähendusi teha.

Mis puutub meie sõjawäe ülespidamisesse, siis on sellelt kõnetoolilt katsutud selle väljaminekuid täiesti eitada, on katsutud seletada, nagu ei oleks sõjawäe tarwis, nagu oleks see asjata uhkustamine,

mingisugune mõttetu tegutsemine. Rahvasaadik herra Jans tõi sel puhul miskisugusel kombel ka kuulsa õigusteadlase Iheringi oma kaitseks. Mis puutub aga Iheringisse, siis pean ütleva, et tema sõjawäe tähtsuse äranäitamiseks rohkem küll on teinud, kui wast keegi teine õpetlane omal alal.

Ihering nimelt näitas, et wanad roomlased just sõjawäe ja sõjapidamise läbi suureks said ja oma riiklise korralduse löid, et sõjawäe waim ja meel kõige Rooma elu, iseäranis tema õiguslise ilme ja korra aluseks olid. Ilma sõjawäeta ja sõjapidamiseta oleks Room null olnud. Aga miks pruugiski nõnda kaugele minna. Igaühele on ju teada, et üleüldse ei kusagil ega kunagi ükski riik pole ilma sõjawäe pidamiseta läbi saanud, vähemalt ükski niisugune riik, mis wähegi riigi nime ära oleks teinud ja püsinud. Mulle on sellepärast väga küsitaw, kas Eesti saaks selles asjas mingit omapärast uudsüst luua ja mina kahtlen, et meie selles asjas miskit kasulikku omapäralsust toime wõiks panna. Järjekult ja põhimõttelikult on sõjawäe peale tarwitatawad väljaminekud seega tarwilikud.

Mina ei hakka koguni seda puudutama, missugused konkreetised olud meid ümbritsewad. Weel täna räägiti samalt kõnetoolilt päris ootamatul kombel seda, et Wene piiri peal kõik majad ehitatud olewat, kuna meie pool üks maja ehitamata olewat. Kui juba siin awalikult seletama hakatakse asju, mille siht selge, ja teadete põhjal, mida kellegilt tundmatalt isikult saadud, kus piiritaguseid maid kiitma hakatakse ja meie omi laitma, siis on minule selge, missugustes oludes meie elame.

Igatahes on selge, et sõjawäe kulused tänawu aasta ega edaspidiste aastate jooksul häwitada ei saa. Küsimus wõib seista ainult selles, kas ühel ehk teisel wiisil neid kulused muuta ja vähendada ei saa. Selles küsimuses pole mina asjatundja ja ei wõi ütelda, kui suurel määral mingisuguseid vähendusi wõiks teha. Eriti, tahaksin aga arwata, et kütisalgad, skondid ja mingisugused uuemad organisatsioonid, mida iseseiswad sotsialistid arwawad mingisuguse militarismi waimu awaldamise olewat, siin juures tähtsusetu ja asjata ei ole. Kui ükski riik ilma kaitsewägedeta ei püsi, ja kui meil need kütisalgad ja teised aitawad sõjawäelist kaswatust tõsta ja kõrgendada, siis sel teel wõiks teenistusaega lühendada jne., sõjawäelisi väljaminekuid vähendada. Täheandan weel kord, et mina olen wõhik sõjawäeasjades, ja sellepärast

mitte kindlasti ei tea, kas niisugusel teel, nagu skoutism on, saab sõjawäelist kaswatust anda, aga arwan, et sel alal midagi saab ikkagi teha ja korda saata meie wälise rahu ja wälise kaitse ning sõjawäelise kaswatuse asjus.

Kui meie nüüd edasi astume sisemise rahu alalhoidmiseks määratud summade juure, siis iseenesest mõista esinewad meile kõige pealt need summad, mis on määratud politsei peale tema kolmes kujus, wälispolitsei, kriminaalpolitsei ja kaitsepolitsei näol. Kui neid politseile määratud summasid lähemalt waadata, peame meie omale selgeks tegema, mis jaoks politsei olemas on. Kõigil on ju selge, et politsei peab sisemist korda alal hoidma, et ta peab igasuguseid seadustaseid toimetusi kõrvaldama, ehk kui nad on korda saadatud, siis kordasaatjaid wastutusele wõtma. Järjekult on politsei ülesanne seadusliku ja awaliku korra alalhoidmine.

Kui suur on aga meie riigis tung awalikku korda rikkuda, seadustest kõrwale astuda, kuritegusid korda saata? Meie peame tunnistama, et see tung meil väga suur on. Meie teame, et enne sõda endise Tallinna kubermangu piirides mitme aasta jooksul keskmiselt 1000 kuritegu aastas korda saadeti. Kui rehkendame, et praeguses Eesti wabariigis on inimesi ja maad umbes kolm korda rohkem, kui endises Tallinna kubermangus, ja see on väga suurelt rehkendatud, siis peaks wälja tulema, et meil nüüd aasta jooksul umbes 3000 kuritegu korda saadetakse. Mõõdaläinud aasta jooksul on aga korda saadetud üle 39.000 kuriteo. Nii siis näeme, et meil mitte 3000-ga tegemist ei ole, waid see 3000-line kuritegude arw on 13 korda suurenenud. Meil on siis tahes wõi tahtmata tung, mis 13 korda tugewam on, kui enne sõda. Meil on nähtawasti himu kuritegusid korda saata kohutawalt kaswanud, kalduwused selleks hoogu wõtnud. Ma ei tea ütelda, missugused põhjused siin mõõduandwad on olnud. Wõib olla, nagu hra Linnamägi arwab, wõiksid usulise kaswatuse ja usuliste üleelamiste puudused siin suurel määral mõõduandwad olla. Wõib olla, et süüdi on sõda, rewolutsioon jne. (W. Ernits (sd.) kohalt: Aga piiritus?) Wõib olla osalt ka piiritus, kuid ma pean hra Ernits'ile tähendama, et piiritust ka ennem joodi. (W. Ernits (sd.) kohalt: Aga miks siis minewal aastal 28.000 juhtumist oli, tänawu aga 39.000?) Ma just rääkisin minewast aas-

tast ja pean ütlema, et käesolew aasta weel möödas ei ole, nii et selle kohta mul weel andmed puuduwad. (N a e r.) Aga nagu ütlesin, piiritust joodi ka enne sõda, nagu nüüdki, ja siiski oli kuritegude arw 13 korda wähem.

Niisugused tegurid on olemas, mis kuritegewust kaswatanud, olgu see nüüd sõda, rewolutsioon, piiritus, ehk terwe rida teisi põhjusi. Tõsiasi on olemas, et kuritegewus kohutawalt kõrgeks on tõusnud, ja see on fakt, mida meie riiklisest seisukohast peame arwesse wõtma.

Meil peawad ametlised organid olema, kes kuritegude wastu wõitlewad ja korda aitawad jalul hoida, kui kodanikud seda rikuwad. Peab olema kõwendatud politsei, kes muidugi suurendatud kulusid nõuab. On küll kuulda, et mõnes kohas, iseäranis maal politseinikka liig palju olewat. Arwan aga, et politseiwaliitsus piinliku hoolisusega peaks waatama, kus politseid palju ehk wähe, ja wastawaid korraldusi tegema. Nii siis, iseäraliste olude tõttu, kuritegewusele kaldumiste tõttu, paistawad wäljaminekud politsei peale õigustatud olewat. Jällegi arwan, nagu sõjawäe juures, et ainult üksikutes asjades wõiks ehk kulusid vähendada, suuremaid summasid saaks aga vähendada ainult seda mööda, kuiwõrd kuritegewus väheneb.

Eriti tahaksin weel peatada meie kaitsepolitsei juures. Teie teate, et selle kaitsepolitsei ülespidamiseks wõrdlemisi wäga soliid summa, 28 miljoni, eelarwesse üles wõetud on. Edasi on teil teada, et pahempoolsetel pinkidel on wäga ägedasti selle summa wastu räägitud. (K. Ipsberg (põl.) kohalt: W ä g a a r u s a a d a w.) Pean ütlema, et seda küll, aga imelisel wiisil. Nagu teada, on iseseiswad sotsialistid ja kommunistid siit kõnetoolilt järjekindlalt igauks oma kõne lõpul toonitanud, et see kord, mis praegu meil maksab, peab kukutatud saama, et uus kord tuleb asemele seada ja et rewolutsiooniline rahwas seda teeb. Ma arwan, et mõned neist kõnelejatest küll teawad, mis nad ütlewad, aga wististe on nende hulgas nii mitmedki, kes teadmatuses niisuguseid sõnu ütlewad. Wõib aga ette kujutada, mis peawad mõtlema suured rahwahulgad, kel ei ole osaks saanud omandada kõiki neid kultuurilisi mõisteid, millega kommunistid ja teised nende poolehoidjad opereeriwad. Iseenesest mõista niisuguste kõnede pidamine ei ole midagi muud, kui otsekohene kuritegewuse külwamine, kuritegudele üleskutsumine. (J. Piiskar (is.) kohalt: Tuleks ära

keelata.) Siin seletatakse mulle, et tarwis oleks ära keelata. Oleks meil mingisugune tsaaririik, mingisugune absoluutne kuning- ehk keisririik, siis oleks see igatahes wõimalik; oleks wõimalik olnud ke-piga waikima sundida. Meil on olemas teine seisukord, on olemas, nagu teie teate, demokraatia, ja demokraatia põhimõte seisab selles, et igale kodanikule wõimalus antakse riigielust osa wõtta. Ja üks osa kodanikka on neid walinud, kes seal akna juures istuwad ja omi üleskutseid ütlewad.

Pea tunnistama, et ka walijad pole siin süüdi, waid saadikud ise. Üks osa neist waliti töölisteasjatena, aga siin Riigikogus kuulutasid nad endid hiljem kommunistideks. Ka teine osa ei tunnistanud ennast walimistel niisugusteks, waid alles hiljem Riigikogus hakkas end kommunistide wiisil awaldama ja seda õpetust laiali laotama. Niisugune järjekindel agitatsioon toob nüüd iseenesest kaasa ja paneb meie riigi seisukorda, et kas olla wõi mitte olla, kas anda nendele herradele wõimalus meie riiki ja seadusi häwitada wõi nendele mingisugust wastukihwti otsida. Minu arwates ei ole maa peal weel maksew see ewangeeliumi põhimõte, et lase ühe pale peale lüüa ja pane ka pärast teine weel ette. Seda põhimõtet pole riikide elus senni olemas ja ei lasta seda üheski riigis teostada. Minu arwates ei ole seega kaitsepolitsei ja 28 miljoni muud kui kommunistide ja nende sõprade teine pale. Ühelt poolt räägiwad nemad ühte ja teiselt poolt tehakse teist. See summa, mis läheb meil kaitsepolitseinikkude peale on seega niisugune wäljaminek, mida meie kommunistid ja meie iseseiswad sotsialistid panewad rahwale ja riigile peale, toonitades, et nii ja niipalju pead sa maksma, et kommunistid kõneleda ja kihutada wõiks. Seda wõite ise otsustada, kas see ilus ja hea on, et meil kommunistid töötawad, aga fakt jääb ikkagi faktiks ja maha seda salata ei saa. (J. Piiskar (is.): Millal sellele kõnele pogromm järgneb?) Mina pean tähendama, et herra Gustawson seda sugugi ei salga, kuna praegu herra Piiskar tahab seda teha. Nõnda siis, kui tõesti tahetakse kaitsepolitsei kulusid vähendada, siis on küsimine, kas kommunistide ja iseseiswate kuningad ja walitsejad tahawad 28-miljonilist wäljaminekut teha ehk tahawad, et need summad häwineks, kõik oleneb täielikult neist ja on ainult tarwis, et kommunistid ja iseseiswad oma meelt muudaks.

Edasi on mitmel puhul ja sagedasti seletatud, et meil kodanlus wõimul olewat, töörahvast rõhuwat ja töörahwa wastu wõitlewat. Tegeliselt on aga käimas wõitlus mitte töörahwa wastu, waid kuritegewuse wastu ja katsutakse abinõu leida, et kuritegelisi kalduwusi kõrwaldada. Selle juures pean tunnistama, et need kuritegelised kalduwused ei ole üksikusse kihti koondatud, waid nad on olemas ja tulewad nähtawale igas kihis. Üks rühm Riigikogu saadikuid käis hiljuti Tallinna wangimajas ja siis wõis tähele panna, et mitte ükski herra Wanja ja teised tema mõtteosalised ei leidnud oma sõpru seal eest, waid leidsid ka kodanluse poolehoidjad omalt poolt seal sõpru ja tuttawaid. See on asjaolu, millega rehkendada tuleb. Siit näeme, et meie rahwa seas teataw tung on olnud kuritegusid teha, ja paistab, et meie inimesed waatawad nagu ükskõikselt kuritegude peale, meie politsei just nagu ei oleks nii tugew, kui tarwis, inimesed nagu oleks pööpast välja löödud... (W a h e l h ü ü d e d.) Kuulge, herra Piiskar, teie ei ole oma ergukawaga mitte ühtki riiki ülewal pidanud ja ei saa ka seda kunagi teha. (W a h e l h ü ü e: Aga mitu riiki Teie olete ülewal pidanud?) See ei mängi siin praegu mingisugust osa. Mina tahtsin ainult puudutada seda, mida herra Linnamägi siin toonitas. (W a h e l h ü ü e: Teie aitate herra Linnamägi taewariiki ülewal pidada.) Mina ei ole ennast kunagi taewariigi-sambaks pakkunud, see seisab selletagi. (Üleüldine naer.)

Nõnda siis wõib ütelda, et kuritegusid teewad niihästi need herrad, kellel miljoni taskus, kui ka need, kellel seda pole, teewad rikkad ja teewad waesed, nende seas ettewõtjad ja tööliselised, on niisuguseid, kes harilise kuritahtluse ohwrid, on neid, keda eriti herrad kommunistid wabritseerivad. Minu arwates on seisukord seega niisugune, et kuritegewuse mahasurumises ja kuritegude karistamises mingisugusest kodanluse wõimust ei wõi juttugi olla. Jutt on ainult riiklisest kaitsewõimust, kes wastu astub ja katsub wastu astuda igale ühele, kes meie riigi seadusi rikub ja seaduslisi nõudmisi oma reeglits ei wõta. Nagu siit peale muu näete, oleneb politsei kulude vähendamise tulewikus kuritegewuse vähemisest, seega asjaoludest, mida tuleb muuta. (J. Piiskar (is.) kohalt: Kuidas Teie kawatsete neid muuta?) Seda ehk waatame edaspidi.

Asjalugu seisab aga selles, et politsei kuritegewust veel lõpulikult ei lahenda, waid need isikud, keda politsei poolt kinni wõetakse, lähewad weel kohtu alla ja paigutatakse wangimajadesse. Politsei väljaminekud on kõrgendatud, aga kohtute hulka ei ole mitte suurendatud. Kohtuorganide tegewus on selle tõttu ülemäära koormatud ja kohus ei jõua kõiki oma ülesandeid praegusel ajal enam täitagi, mis tema peale pannakse. Selle tõttu näeme, et wõrdlemata suur protsent isikuid seisawad eeluurimise all, ilma et nende üle otsust weel oleks tehtud. Siin ei wõi mitte süüdistada kohtuwõimuseid, sest mis wõiwad nemad teha, kui kurjategijaid rohkem on ja protsessisid nii palju, et neid olemas-olewate jõududega lahendada ei jõuta. Siin peame weel arwesse wõtma, et meie kohtuasutustel sagedasti wähe jõudusid leidub, paremad jõud sagedasti kohtuteenistusse ei taha minna wõi seal lahkuwad ja omale waliwad kas äri- lise wõi mõne teise tegewusala. Äri- lise waim on ka siin maad wõtnud ja lõikab tagajärgi. (W a h e l h ü ü d e d.) Kohtute praegune tegewus näitab, et meie kohtute peale peame rohkem välja andma, kui seda praegu teeme. Teie näete nüüd, mis- sugust kahju meie riik peab kandma sellepärast, et kuritegewus liig edenenu- d on. Politsei, kohtud ja wangimajad ja kõik nende ülewalpidamiseks määratud väljaminekud on sellega seletatawad.

Sisemise rahu ja korra alalhoidmiseks on määratud eriti ka riigikontroll, olgugi iseäralisel erialal. Herra Martna seletas nüüd, et see kontroll liig kallis olewat ja ma kaldun arwana, et see seletus õige on. Aga seegi on jälle kuritegewusega seletataw. Et mitte kaugemale minna, tuletame meele, et meil ainult ühes riiklises ettewõttes — kütteainete keskkomitees — terwelt üks kümnendik ametnikka wangistatud on. Sel puhul seletati ametlikult, et ainult suured mehed on läbi uuritud, kuna wäikes- mad weel uurimata on. Sellest juba näeme, et kontroll meil tingimata tarwilik on ja sellepärast ei saa ka neid summasid, mis kontrolli ülewalpidamiseks määratud, enne vähendada, kui meie riigiametnikkude seas ei ole kaswanud rohkem ausust ja kohusetunnet. Sellega olen lõpetanud nende summade ülewaate, mis lähewad meil wälise ja sisemise rahu alalhoidmiseks ja seaduslikkuse kaitseks.

Kolmas liik meie riiklistest väljaminekute- st läheb, nagu tähendatud, kas otsekohe riigi tööstusliste ülesannete peale, ehk jälle niisuguste ettewõtete peale, mis üle-

üldiselt tarwilikud. Nagu ma juba tähendasin, tuleb suur osa riigi sissetulekuid, ligi $\frac{1}{2}$ korralisest ja $\frac{1}{4}$ erakorralisest eelarwest kokku — just nendest riiklistest ettevõtetest.

Mis puutub nende riikliste asutuste tegewusse, siis tuleb tähendada, et on olemas niisugused riiklised ettevõtted, mis wõrdlemisi hästi töötawad ja teiseks niisugused, mis nähtawasti teguwõimsad ei ole ja mis likwideerida tulewad. Esimete asutuste liiki tuleb lugeda, nagu komisjonis enam-wähem selgeks tehti, Eesti panka, siis teatawa määrani raudteed ja posti-telegraafi asutused. Need on asutused, kus wõrdlemisi hästi töötatakse, aga kus siiski ka puudusi on, nagu igal pool meie noores wabariigis. Nende kolme ettevõtte wastu ei saa põhimõtteliselt ega ka üksikasjaliselt waielda.

Hoopis teistsugune lugu on aga teiste riikliste ettevõtetega. Siin on pikalt ja laialt räägitud wäärnähtustest, mis meie metsaasjanduses walitsewad. Kui seletatakse, et küttekomitee toob nii- ja niipalju riigile sisse, siis tuleb tähendada, et seesama küttekomitee 150 miljoni lisakrediiti palus, mida suure waewaga 100 miljoni peale saadi vähendada. Meie metsade peawalitsuse ja küttekomitee wahekord ei ole siinamaani kindlaks määratud. Meie metsatöötuses on riik end väga korratult ülewal pidanud. Wõib olla, ei ole ametnikkude walik väga õnnelik olnud, aga wõib olla, on selles tööstuses iseräliste raskustega tegemist. Mis puutub maapidamisesse, siis on riik wiimasel ajal küll hakanud end tööst ja tegewusest eemale hoidma, ja on asunud suurmaapidaja — landlordi — seisukohale, kes ise maid ei hari, waid nad rendile annab. Nende rentnikkude seisukorda ei taha ma praegu pikemalt puudutada. Tähendan ainult, et rentnikkude seisukord on niisugune, et nad tegelikult kindlustatud ei ole, nii, näit., kõige vähemat puuraasukest peab rentnik ametniku käest saama minema. Peab tungiwalt soowitama niisugust planeerimist, et rentnikul ei tarwitseks puid riigiametnikult otsima minna. Samuti on sagedasti lugu karja- ja heinamaaga. Teiseks puudub rentnikul ka juriidiline kindlustus. Aga anda eraomandust wõi põlist renti oleks sagedasti seal ebakohane, kus planeerimine pole korralikult läbi wiidud.

Ma ei hakka enam pikemalt peatama teiste riikliste asutuste juures, kes majandusliste ülesannete täitmiseks töötawad. Tuletan ainult weel meeles, et meil on olemas n. n. maanteede ja sisemiste weeteede

walitsus. Mis puutub sellesse walitsusesse, siis tuli awalikuks, et seal wõrdlemisi palju ametnikka on. Tegelikult näeme aga maal, et paljudest trummidest ja sildadest ei saa noore hobusega üle sõita. Öö ajal ei saa noore ka wana hobusega üle minna. (Th. Pool (töer.): Öö ajal peab ma-gama.) See on küll suwel 8-tunnilise tööpäewaga kokkukõlas, aga igal ajal ei saa seda teostada. Üleüldiselt arwan, et majandusliste ülesannete täitmiseks töötawate asutuste juures peaks rewideerimine ette wõetama, et wõimalusi leida, kuidas riigi wäljaminekuid vähendada ja sel alal wõib seda teha.

Kui maareform nõnda läbi wiiakse, et see aparaat, mis praegu olemas, väheneb; kui meie saame oma metsaasjandust nii korraldada, et seal vähema arwu ametnikkudega wõiks läbi saada, kui meie saame terve rea teisi riiklisi ettevõtteid, nagu kiwi- ja turbatööstus jne. nii sisse seada, et nad mitte nii ei töötaks, nagu senni on töötanud, siis paistab mulle — wõime meie edaspidi sel alal wäljaminekuid suuresti vähendada.

Jääks üle weel wiimane ülesanne, mida meie riik jõudu mööda on püüdnud teostada, see on nõndanimetatud hoolekande ja hariduse ala. Wäga wõimalik, et meil hoolekande asjus senni wähe on tehtud ja nimelt tõsise hoolekande alal. Mis puutub hoolekande asutuste tegewusse, siis pean ütlema, et mitte nende süü pärast pole see wähe wilja kannud, sest nad peawad sagedasti tööd tegema, millel tõsise hoolekandega õieti midagi ühist ei ole. On teada juhtumisi, kus isikud, lihtsalt kommunistid, maal ümber käiwad ja inimesi üles ässitawad: Teie peate nii ja nii palju saama oma töö eest; seletawad, kuhu nad peawad minema, missuguse hoolekande orgaani juure jne. Inimesed lähewad, hoolekande orgaanid teewad protokollid ja lõppude lõpuks selgub, et tööandja ei tea, et miskisugune wastaw seadus olemas on ja seaduse sisu ka wõltsitakse. Inimesed, kes senni rahulikult tööd teinud ja hästi läbi saanud, aetakse riidu, ässituse mõjul tekib teraw wahekord, mis streikidele ja muudele sekeldustele põhjust annab. Arwan, et need, kes iga asja peale walmis on (Wahel hüüerkl. J. Piiskari poolt)... nagu nad nüüdki kohe niisuguse juhtumise juures häält tõstawad, niisuguseid sekeldusi kasutamata ei jäta. (Naer.) Mis puutub sellesse, kes sõjaajal ehk mingisugusel teisel teel oma tööjõu on kaotanud, siis nende eest ei ole meie riik, wõib olla tarwilisel määral hoolt kanda suutnud.

Mina isiklikult olen selle poolt, et nendele peaks vastu tuldama ja nende seisukorda võimalikult kergendada püütama. Kui riik vähendaks oma väljaminekuid hoolekandmise peale niisuguste isikute eest, kes täiealised ja iseenda eest peaksid head seisma, ja selle osa, mis wiimastele läheb määraks nendele, kes tõesti jõuetud on ja abi tarwitavad, siis oleks hoolekande asi hoopis paremini korraldatud.

Mis aga puutub hariduse asjasse, siis tähendas juba herra Strandman oma sissejuhatuses, et meie riik selle peale võrdlemisi suured summad välja annab. Minu isiklik arvamine on, et kõik need summad, mis meie oma sisemise ja välimise rahu hoidmiseks ja majanduslise funktsiooni korraldamiseks ja nii edasi välja anname, on jookswad arwed, on silmapilgu asi. Kui meie aga oma hariduse eest hoolitseme, siis hoolitseme meie oma tulewiku eest. Selles mõttes on hariduse eest välja antud summadel lõpmata suur tähtsus. Küsimus seisab ainult selles, kuidas neid summasisid kasutatakse, kas see igakord otstarbekohaselt sünnib, või mitte. Ma tahan tähelpanu juhtida selle peale, et täna mitmel puhul oleme nähtustega kokku puutunud, mis näitawad, et meil mitte küllalt lugupidamist pole seaduslikkuse vastu ja kuritegewus õitseb. Ma tahaks loota, et haridusministeerium kõik selleks teeb, et järele tulewale põlwele, meie tõuswale noorsoole seaduslikkuse mõistet selgemaks teha, kui seda senni meie täiskaswanute juures näha on. (J. Piiskar (is.) kohalt: Aga Teie ju kaebate, et inimesed käiwad maad mööda ümber ja...) Mitte selles ei seisa küsimus, et inimesed ümber käiwad, waid selles, et siin tahetakse terawusi tekitada ja wahekordasid rikkuda, et seaduse määrused seletatakse ja wassitakse ümber ja kui kusagil asutuses selles mõttes vastu ei tulda, siis öeldakse inimestele: Waadake, sellest kodanlisest walitsusest ei ole meil mingit kasu, teeme oma nõukogud, siis on asi korras jne. (Pahemalt poolt: Wäga õige!) See on teie seisukohast wäga õige, aga mitte igauhe seisukohast.

Niisugused on meie ülesanded hariduse asjades. Wõiks weel tähendada, et Tartu ülikoolile iseäraline kohustus taheti peale panna, nimelt omawalitsuse asjus iseäraline õpetool sisse seada. Aga herra Jans'il, kes selle ettepaneku tegi, peaks teada olema, et Tartu ülikoolis on praegu administratiiv-õiguse õpetool olemas ja selle õpetooli üheks ülesandeks on oma-

walitsuse asjade selgitamine. (M. Martna (sd.) kohalt: Kas tool üksi wõi mees ka?) Mees on praegu ka seal olemas, aga ta on ainult asetäitja, sest temal on weel teised ülesanded. Ma pean tähendama, et meie õpetoolide asi mitte wäga kerge ei ole. Rääkisin juba kord ennemalt, et meie juriidilised jõud lähewad ärialale, isegi kohtuteenistusest lahkuwad nad; wähe on kohtutes nooremaid jõudusid, ainult peajasjalikult wanemad adwokaadid on seal weel näha. Selle tõttu on seda raskem muidugi isikuid leida, kes endid teaduslisele tööle pühendaks. Aga tahaks loota, et kõigest saab hea tahtmise ja jõupingutuse juures wiimaks ikkagi üle.

Auwäärt rahwasaadikud! Ma katsusin riigi sissetulekute ja väljaminekute asjus need põhimõtted läbi wiia, millest ma alguses kõnelesin. Ma kõnelesin alguses sellest, et meie eelarwet on nõnda kritiseeritud, nagu ei pruugiks seda üleüldse vastu wõtta. Teiseks tuli meil tähele panna, kas on lähemas tulewikus niiwõrd head tingimised olemas, et wõiks riigi sissetulekuid ja väljaminekuid tasakaalu wiia.

Mis puutub esimesesse küsimusesse, nimelt sellesse, kas meie eelarwe ja tema üksikud summad on põhjendatud või mitte, siis wõin ma ütelda, et ta minu arwates üleüldiselt siiski on põhjendatud. Üksikud juhtumised wõiwad ju olla, kus mitte-otstarbekohalisi väljaminekuid on tehtud. Alati ei ole mitte etteawaatlikult toimetatud, kuid üleüldiselt peab aga tunnistama, et see eelarwe siiski tahes ehk tahtmata vastu peab wõetama. Eriti pean ma tähendama, et summat maamaksu asjus ma isiklikult mitte õigeks ei pea, aga seda summat eelarwe korras ka näpistada ei saa. Selleks peab teisi teesid leitama. Mis puutub aga eelarwe sissetulekute ja väljaminekute kokkukõlasse wiimisesse, siis praegusel juhtumisel seda küll teha ei saa. Tulewiku suur ülesanne on, eeltingimisi luua, et eelarwet sissetulekute ja väljaminekute suhtes kokkukõlasse wiia. Ametnikkude vähendamisest on siit kõnetoolilt, kui ka väljaspoolt Riigikogu, palju räägitud. Üht asja peab aga tähendama, et seda saab ainult siis läbi wiia, kui ametiasutuste ülemused niisugused inimesed on, kes millegist ei hooli ja oma tahtmisi sihikindlalt ja teatawas mõttes despootiliselt läbi wiivad. Niisuguseid inimesi leidub aga meil wähe, eriti sellepärast, et meie inimesed liig demokraatiliselt mõtlewad. Arwan sellepärast, et ametiasutuste ja tema koosseisude

kindlaksmääramist ei wõi mitte walitsuse hooleks jätta, waid peab seda otsustama teine instants, kes mitte ei ole seotud oma ametkonna huwidega. Walitsuse kõige lähem ülesanne seisab selles, et ametnikkude koosseisude kinnitamist Riigikogule ette panna, kes ka neile üleüldse seaduslikud raamid ära määraks. Edasi tuletan meele, et Asutawas Kogus, nii ka Riigikogus on sagedasti kerge käega seadusi tehtud, kuid tihti ei ole selle peale mõeldud, kui palju need seadused riigile ka maksma lähewad. Kui ka tulewikus mitte finansilist seisukohta arwesse ei wõeta, siis ei tule ametnikkude arwu kärpimisest üksi ka midagi wälja. Aga suured ülesanded ei seisa mitte ainult walitsusel ja Riigikogul ees, waid teatawal määral ka rahwal enesel. Meie nägime, kui palju kuritarwituse asjad maksma lähewad ja ühte asja tahaksin kuritegewuse alalt weel ette tuua. Sage-dasti räägiwad inimesed üksteisele kuritarwitustest, mis üks ehk teine kodanik teinud, kuid asja lähemalt uurides selgub, et need inimesed, kes süüdistusi ette toowad, tunnistajatena üles astuda mitte ei taha, ega soowi. Meie kodanikku haarab siis argtus, kui tunnistama tuleb minna, muidu on ta wägimees ja süüdistaja. Kui inimesed mitte selles asjas ei ülene, ega parane, siis pole kahtlust, et meie moraaliline mädanemine ikka edasi kestab, sest kohus ja karistus ilma tunnistajateta on null. Mõnes riigis, näituseks wanas Roomas, olid väga suured karistused mittetunnistajatele määratud. Kes tunnistajana üles ei astunud, sellelt wõeti tähtsamad kodaniku õigused. (J. Piiskar (is.): Kas sel ka tagajärgi oli?)

Kui teie tahate sellest asjast pikemalt teada saada, siis tulge minuga mujal kõnelema. (Naer.) Üks asi on selge: meie ei wõi mitte üksi walitsust süüdistada, waid peame ka waatama, kui palju oleme ise selle eelarwe niisugusel kujul loomises süüdi. Walitsuse aparaadi töötamise juures peame ka endid ülewal pidama, kui kodanikud ja ainult sel teel jõuame meie edasi. Tahan kõigi nende seletuste lõpuks ütelda, et wäärnähtuste ja üksikute sihikindlate wastutöötamiste peale waatamata läheb meie riigi elu siiski edasi, olgugi, et väga suurte raskustega wõidelda tuleb. Pearaskus seisab selles, et meie rahwas üleüldse wäike on ja meie ei ole omale weel mitte küllalt selgeks teinud, kui raske on wäikesel rahwal oma iseseiswust ülewal hoida. Selle tõttu oleme senni iseäranis majanduslikes asjades liiga ettewaatama-

tad olnud ja uisapäisa toimetanud. Meie rahwa wäikene arw, meie maa wäike ja piiratud olek panewad meile peale kohustuse väga terawalt eelarwe ja riigi asja hinnata ja wõimalikult wäikese jõuga palju kätte saada. Need rahwad, kellel on palju looduse tagawarasid, need inimesed wõiwad pillata ja raisata, ka kommunistlisi rewolutsioonisid teha ja trallata, sest teised, kes pärast tulewad, jõuawad ja wõiwad seda kõike parandada. Meil ei ole looduse-rikkusi, meie rahwas on wäike ja sellepärast peame meie oma looduse jõudude raiskamises iseäranis ettewaatlikud olema ja seda mitte ainult majanduslikes ja rahalises mõttes, waid ka waimlikes ja moraallises mõttes.

Rahaminister G. Westel: Aus-tatud Riigikogu liikmed! Eelarwe on esimesel lugemisel mitmelt poolt ja mitmekülselt arwustust leidnud. Teisel lugemisel annab Wabariigi Walitsus oma üksikute liikmete kaudu, kui üksikud asjad konkreetset läbi arutatakse, aru. Mis puutub eriti rahaministeeriumisse ja sellele alluwatesse asutustesse ja meie majanduspoliitikasse üleüldse, siis tahan selle juures peatada.

Kõigist nendest arwustustest, mis siin ette toodi, tähendati kõige pealt selle peale, et meie eelarwe on tehniliselt puudulik ja ei anna mitte tarwilikku ülewaadet tema tulewase käsituse kohta.

Ma pean seda kriitikat õigeks tunnistama ja ei taha selle wastu waielda. Rahaministeerium tundis need wead juba warem ära ja sellepärast on kawatsusel uut eelarwe-seadust wälja töötada.

Nagu teada, töötasime meie selle eelarwe wälja Wene eelarwe-seaduse põhjal. Uhtlasi tuli tarwitusele wõtta ka möödäläinud kaheaastane praksis, mis endiste eelarwete kokkuseadmise juures wälja kujunenud oli, sest et juba 1919. ja 1920. a. seati tulude ja kulude eelarwe kokku, kuigi teda mitte wõimalik ei olnud Asutawas Kogus wastu wõtta sel möödul, nagu meie seda käesolewast eelarwest loodame.

Eelarwe-seaduse wäljatöötamine on kaunis raske rahaministeeriumile ja selle jõududele sellepärast, et nende jõudude arw on piiratud ja et suuremal jaol neist kogemused ja wõib olla ka sellekohased teadmised puuduwad. Nendel wähestel, kellel teadmised ja kogemused peaksid olema, on aga jookswat tööd sedawõrd palju, et seaduskawade wäljatöötamine üle jõu käib. Sellepärast oli minu korraldusel üks Tartu ülikooli õpejõududest ülesande

saanud vähemalt teoreetiliselt seaduseel- nõu kondikawa kokku seada. See asja- tundja on juba teatawad põhimõtted üles seadnud ja nende põhimõtete üle on mit- med nõupidamised ära peetud, mitte ainult üksikute ametkondade wahel, waid sinna olid ka palutud Riigikogu rahaasjanduse komisjoni ja riigikontrolli esitajad, kes nende üleüldiste teoreetiliste põhimõtete kohta seisukohta on wõtnud. Sellekohane seadusprojekt on praegu väljatöötamisel, ja ma loodan, et wõin sellega esineda Riigikogus, wõib olla, juba septembri- wõi oktoobrikuul.

Meie töötame endiste Wene seaduste järele ja on õieti need seadused, mis Wene riigi üksikute ministereeriumide kohta maks- wad olid, ka meile üle wõetud ja maksma pandud. Et aga wõimalust ei olnud neid täiel määral maksma panna, sest arusaad- daw on, et suure Wene ilmariigi ja meie Eesti wabariigi wahel, kes isenesest ainult 1½ kubermangu endisest Wene riig- ist sisaldab, suur wahe on oluliselt ja ka ajajärgu poolest. Sellepärast on Wabariigi Walitsus otsustanud, ministereeriumide oma- päraline konstitutsioon ja selle järele ka üksikute ametkondade koosseisud välja töötada ja Riigikogule kinnitamiseks ette panna.

On selle peale tähelpanu juhitud, et meie peaks eeskujuks wõtma teisi Lääne- Euroopa riikisid, iseäranis Soomet. Kuid mina arwan, et mitte wõimalik ei ole ühte konstitutsiooni kopeerida, sest lõppude lõpuks on ju need riiklised organisatsioonid tekkinud aastasadade jooksul ja kogu- ni Soome, meie naabririik, kes kõige rohkem meie sarnane on, on ikkagi juba wana riik, kes oma ajaloolist elu iseseiswa autonoomse riigina juba Wene ajast peale vähemalt 100 aastat on elanud. Ja iga- üks, kes Soome ajalugu tunneb, wõib ka seda ütelda Rootsi aja kohta, nii et meie ka Soomest ei saa kopeerida. Aga loomu- likult peaksid need riigid meile materjaali andma oma seaduste ja ametkondade orga- niseerimise jaoks. Ja seda materjaali peaksime meie oma, muudugi mitte väga suurte, aga ometigi teatawate kogemuste järele ümber töötama ja aja jooksul selle- kohase wastawa walitsemise organisat- siooni looma.

Ma kahtlen väga, et see wõib sündida juba tänowuse aasta jooksul. Kas ta sün- dida wõib tulewase aasta jooksul, ka see on küsitaw. Mida meie tänowu aasta teha wõime, see on teatawa kawaga ilmuda, ja ma kardan, et see kawa ajutine oleks. Nii-

sama on lugu ka koosseisudega. Koosseis- sud tulewad kinnitada Riigikogu poolt, sest Wabariigi Walitsuse wolitused koos- seisusid kinnitada lõpewad juba selle aasta 31. detsembriga, nii et Wabariigi Walitsus on sunnitud niisuguse ettepanekuga esi- nema ja selles mõttes neid soowiawaldusi, mis on eelarwe arutamise puhul ette too- dud, rahuldama.

Mis nüüd puutub eelarwesse sisuliselt, siis on kõigilt poolt, niihästi pahemalt, kui ka paremalt poolt, tähendatud, et meie eelar- we on väga suur, et tema palju suurem on, kui endine 1920. aasta eelarwe.

Ma pean tunnistama, et arwuliselt on ta suurem, kuigi mitte nii palju, kui siin ette toodi — 2 ja ¼ korda, sest wõrdlu- seks oli nähtawasti sellekohasel eelkõnele- jal ainult see 1920. a. eelarwe, mis Asu- tawa Kogu komisjonis oli fikseeritud 2.800.000.000 peale. Tegelikult aga, nagu see kassa aruandest selgub, on välja antud ümmarguselt wõttes 4.100.000.000. Selles summas on 2.800.000.000 eelarwe järele, 745 miljoni operatsiooni kapitaali, 135.000.000 riigiwõlgade tasumist ja 400.000.000 on riigikassast wäljaläinud summa, millest küll 380.000.000 tänowuse aasta eelarwe sissetulekutesse üles wõt- time.

Kui meie wõrdleme 2.800.000.000, mis on välja läinud korraliku eelarwe kateks, tänowuse aasta korralise eelarwega, mis on 4.800.000.000 suur, siis on tema puht- arwuliselt küll tõusnud 1 ja ¾ korda, kuid sisuliselt raha ostujõudu silmas pidades, ei ole ta mitte suuremaks läinud.

Meil on ametkondade arw küll vähene- nud, kuid selle eest on jälle palgad tõusnud ja õige suurel määral. Esimesel jaanuaril 1920. a. sai 1. järgu ametnik 2.100 marka põhipalka kuus, 1. jaanuarist 1921. a. saab sama ametnik 10.800 marka. 1920. a. jooksul on ametnikkude palgad järk-järgult tõusnud. Niisama on ka üksi- kud teised wäljamineku protsendid tõusma pidanud. 1. jaanuaril 1920. a. maksid riigiasutused puusüllast 300 marka, kuna 1. jaanuaril 1921. a. süld 1.800 marka mak- sis, see on kuue-kordne wahe.

Eelarwe kokkuseadmise juures wõik- sime välja minna kas tuludest, wõi kulu- dest. Endistel aegadel, kus rahwaesitust ei olnud, kus riigi ülesanded weel mitte selginud ei olnud, eelarweid aga siiski kokku seati, mindi harilikult wälja tulu- dest.

19. aastasaja modern riigil olid wälja kujunenud kindlad funktsioonid ja ülesan-

ded, mida ta pidi täitma ja mis paratamata väljaminekuid tekitasid. Kui juba kulud tarwilikud olid, siis tuli nende katmiseks ka sissetulekuid otsida, kas maksude wõi muul teel.

Ka meie peame omale kõige pealt selgeks tegema nende funktsioonide miinimumi, mida meie riigil tuleb täita ja selle järele oma kulude-eelarwe kindlaks määrada. Muidugi mõista peame selle juures ka rehkendama nende oludega, milledes praegu elame, et seda kokkukõlasse wiia wõimalustega, mis meil olemas. Loomulikult ei ole riigi funktsioonid mitte teoreetiliselt piiratud, nad ei ole mitte mingisugused abstrakt-teaduslised mõisted, waid need funktsioonid on alati individuaalse ilmega. Sellepärast peame meie wälja minema oma tarwidustest ja nõuetest ja neid kokkukõlasse wiima wõimalustega.

Meie tänawuaastane eelarwe näeb ette 4,8 miljardi korralisi kulusid. Juba komisjoni aruandja toonitas neid iseäraldusi, millel osalt poliitiline laad, ja mis annawad eelarwele ka teatawa ilme. Ma arwan, et kuigi need poliitilised põhjused lähemas tulewikus pehmenewad, kui nad, wõib olla, ka ehk kaowad, et meie ka tulewikus oma kulude eelarwet wist vähendada ei saa. Kuigi mõned kulud olude muutusel wähenewad, ma mõtlen siin nimelt sisemise ja wälise kaitse peale, — siis on meil riiklised funktsioonid, mida meie wäga puudulikult täidame, mille peale ka eelkõnelejate poolt on tähendatud, et praegu riik kaugeltki ei suuda seda pakkuda, mida kodanik on õigustatud saama. Waatame ainult hoolekande wäljaminekute peale, siis näeme, et nad praeguste wäärtuste juures tõesti wäga wäikesed on. Meie peaksime palju rohkem hoolitsema oma inwaliidide eest, meie peaksime oma riigiteenijate seisukorra kindlustama, sest riigiteenijate tulewik on igas riigis kindlustatud, ja ainult see riik, kes oma teenijate tulewikku suudab kindlustada, wõib omale ka sarnase ametnikkude kogu lüha, kes aja- ja asjakõrgusel seisab.

Niisama ei wõi meie uhkustada oma sotsiaalsete sisseseadetega; sellel alal on meil weel wäga ja wäga palju teha, see on täiesti söödis ala. Olgugi, et meil hariduslised kulud eelarwes wõrdlemisi tähtsa summa moodustawad ja ka teiste riikide eelarwetega wõrreldes mitte wäga madalal ei ole, siiski jääb meil ka hariduslisel alal weel wäga palju teha. Kokku wõttes arwan, et praeguse korralise eelarwe ku-

ludesumma peab olema aluseks, millega rehkendama peame ka tulewikus.

Waatame nüüd, kas suudab meie rahwas seda maksukoormat kanda. Siin on pahemalt ja ka paremalt poolt tähendatud, et see koorem juba praegu liig suur ja meie teda kuidagi wiisi enam suurendada ei tohi, waid koguni sellega rehkendama peame, et meie ka niisugust koormat kaua kanda ei jõua.

Hra Rei poolt on ette toodud wäide, nagu tuleks Eestis igal kodanikul 54 Saksa kuldmarka eelarwe kulude katmiseks maksta. Ma tahaksin sellele wastu waielda ja mulle paistab, nagu tuleks see arwamine puudulikust ülewaatetest meie eelarwest. Meil on üleüldse tulusid 4 miljardi 200 miljoni, sellest wõtame sisse maksude näol 1 miljardi 990 miljoni. Siia on arwatud otsekohe sed ja kaudsed maksud, liikumata waranduste maksud, tollimaks jne. Siis weel mitmesugused muud maksud, nagu raudteede piletite maks, passide maks jne.

Sissetulekut piirituse eest on ainult 690 miljoni, mida ma õieti maksuks nimetan järgmise kalkulatsiooni järele: meil walmistatakse 55 miljoni kraadi piiritust, sellest juuakse sisemaal ära 30 miljoni kraadi, mida müüakse à 30 marka kraad, see on 900 miljoni marga eest. Sellest maksab piirituse walmistamine 7 marka kraad, teeb wälja 210 miljoni marka. 900 miljoni miinus 210 miljoni, mida piiritus riigile omale maksab, jääb järele 690 miljoni, mida riik omale saab, selle tõttu, et tema dikteerib piirituse tarwitajatele hinna. Ülejäänud 7 marka kraadi pealt, mis Wabariigi Walitsusele piiritus umbkaudselt maksma läheb, on õieti hind, mis wõib hästi wõistelda Lääne-Euroopa piirituse hinnaga, ta on isegi odawam, kui seal. Kõikide maksude kokkuwõte teeb wälja üks miljard üheksasada üheksakümend miljoni.

Teised sissetulekud on: riigi monopoolist, nagu raudtee, posti, telegraafi-telefoni pealt ja riiklistest ettewõtetest ja warandustest. Siin pean ma waidlema herra Uluotsa wäite wastu, et need sissetulekud, mida riik saab oma era-ettewõtete läbi, kannawad sunnimaksu iseloomu. Nad kannaks sunnimaksu iseloomu, kui neil absoluut mingit wõistlust ei oleks ehk wõistlus sunniwiisi kõrwaldatud oleks. Mis raudteesse, postisse, telegraafisse ja telefonisse puutub, siis on see herra Uluotsa wäide ehk weel osalt õigustatud, kuid ainult teoreetiliselt. Raudtee tariifi määrab küll riik ise ja kui riik määraks niisuguse tariifi,

mis temale suurt tasu ja tulu kindlustaks, siis oleks see õige, aga meil on veel era-raudtee olemas ja wiimané on kallim, kui riigi oma. (W a h e l h ü ü e: H a l w e m k a.) Wõib olla, et ta sellepärast kallim ongi, et ta halwemates tingimistes on, kuid ma ütlen, et praegused tariifid ei ole niisugused, mis laseks oletada, et mõnesugused teised raudteed wõiks riigi omaga wõistelda ja odawamalt töötada.

Sunnimaksu ilmet kannab wast ainult postimaks, mis meie sissetulekute all 60 miljoni marga suuruses on üles wõetud. Selle juures wõin ma aga ütelda, et ümmarguselt arwates ühe kolmandiku sellest kannab riik ise, see täbendab, riigiasutused, teise kolmandiku maksawad ärimehed, nende hulgas palju wäljamaalasi ja wiimane kolmandik tuleks maksumaksjal maksta, see oleks 20 miljoni. Kui meie ka selle 20 miljoni maksudele juure rehken-dame, siis saame ikkagi ainult 2 miljardi 10 miljoni. Kui meie selle 2 miljardi 10 miljoni ära jagame rahwarwu peale, siis saame 1.546 Eesti marka hinge peale. Londoni kullahinda arwesse wõttes — 113 shillingit = 1 unts — ja seda Tallinna börskursi järele ümber arwates — 1.475 Emk. = 1 naelsterling — saame, et üks Eesti kodanik maksab ainult 16,7 kuldmarka riiklist maksu.

Peale funktsioonide, mida riik otsekohe ise täidab, on hulk funktsioone, mida riik annab täitmiseks omawalitsuse asutustele, ja mis tulewad katta wastawate omawalitsuste maksude kaudu. Kui suured need omawalitsuste maksud on, ei saa ma 1921. a. kohta täpisealt kahjuks veel mitte ütelda, kuid kõige rohkem teewad nad wälja kakskümmend protsenti riigi tuludest, mis maksu näol sisse tulewad. Kui meie selle ümmarguselt ümber rehken-dame, saame 350 mrk., ja juure lisame 1.550 margale, siis saame 1.900 marka riigi ja omawalitsuste maksusid iga Eesti wabariigi kodaniku kohta. Kas see arw kõrge wõi madal, selle üle wõib waielda. Igatahes ei ole ta aga mitte kõrgem, kui nendes riikides, mis just eelkõneleja, herra Rei, poolt ette toodi. Selle juures ei oleks mitte ülearune wõrrelda wäljaminekuid, mis iga kodanik on sunnitud kandma maksu näol, riigi aparaadi ülewaldamiseks, iga selle riigi kodaniku sissetulekuga. Meil ei ole olemas kindlaid andmeid, mille põhjal wõiks otsustada, kui palju iga Eesti wabariigi kodanik sisse wõtab. Peab leppima umbkaudse hindamisega. Mina isiklikult hindan iga wabariigi

kodaniku sissetulekut käesolewal aastal umbes 1.500 marka kuus, mis aastas wälja teeks 18.000 marka. Sellega läheks ümmarguselt 11% iga kodaniku sissetulekust riigi- ja omawalitsuste maksude maksmiseks. Ma usun, et see summa wõib ka teatawatel oludel raskeks minna, aga igatahes nende andmete järele, mida herra Rei andis, maksab iga Inglise kodanik veel palju suurema protsendi oma aastasest sissetulekust riigile, kui meie.

Ma ei kahtle, et mõnedel tingimistel on ka 30% läbisegi kergem maksta, kui teistes maades 11%, sest see ripub sellest, kui palju on riigis suuri kapitaalid, mille peal suurem maks lasub. Meil neid kapitalid ei ole ja sellepärast on ka maksimine raskem. Olgugi see summa suur, aga ajal, kus meie praegu elame, on kindlasti tarwis, et iga kodanik ohwrit kannab. 11% oma aastasest sissetulekust ei tohiks aga veel kaugeltki ohwer olla, mis kodanikul üle jõu käib ja riigiwastast meeoleolu wõiks sünnitada, nagu üksikute kõnelejate poolt tähendati.

Sotsialistilise tiiva kõnelejad rõhutasid, nagu püüaks praegune walitsus kaudsete maksude näol maksukoormat weeretada kehwmate klasside peale. Juba omal ajal oli mul au Riigikogule eelarwet ette kandes ja sellekohaseid seletusi andes, näidata, et see wäide ei ole õige. Nüüd pean ma seda uuesti toonitama.

Kaudsete maksude üle wõib ju waielda, on pikemad raamatud kirjutatud, on parlamentides pikalt ja laialt selle üle räägitud. Mõõduandew on aga siin küsimus, kuidas teatawaid doktrine praktiliselt käsitatakse ja tarwitatakse. Meie tollide kohta tähendasin ma omal ajal, et nemad on läbi wiidud kindlate tarwitamise astmete ja kategoriseerimise mõttes. Wälja mindud on sellest, et mida laialdasem ja suurem tarwidus on, seda wähem tolli tuleb aine pealt wõtta. On nii kaugel mindud, et esimese klassi tarbeaineid ilma tollita sisse tuuakse. Siis tõusewad tollid järk-järgult kunni faktilise keelutollini toredus- wõi luksusasjade pealt. Suurem osa aktsiise wõetakse jookide ja tubaka pealt, mis õieti esimese, teise, ega ka kolmanda klassi tarbeained ei ole. Ma arwan, et iga karsklane peab sellega leppima ja nõus olema. Jääb järele nendest aktsiisidest kaks õnnetut punkti: üks pärmni ja teine tuletikkude pealt. Mis pärmni aktsiisisse puutub, siis oli seda minewal aastal 1½ miljoni, see on natuke rohkem, kui üks mark inimese peale aastas, pealegi maksid suurem osa sellest

salawiinapõletajad. Tuletikkude aktsiis on rudimentaalne — endisest Wene ajast, — ja kaks ja pool miljoni marka, mis ta sisse peab tooma, läheb ka osalt ekspordi peale.

Otsekohestest maksudest on kõige rohkem huwi äratanud meie tulumaks. Teda on omal ajal väga palju propageeritud ja on tema vastu ägedalt wõideldud. Kui meie päris õiglaselt waatame, siis ei wõi tulumaksu taewani tõsta, ega põrguni laita. Tulumaks on niisugune maks, mida peaaegu kõikide majandusliikude woolude poolt, iseäranis aga just sotsialistliste woolude poolt, tunnistatakse, kui kõige õiglasemat ja paremat.

Ta on ainus maks, mis tulewiku wõi modernses riigis peaks püsima. Kuid kahjuks ei ole wõimalik teooriaid alati otsekohe praktilises elus läbi wiia. Seda wõib ka tulumaksu kohta ütelda. Iseenesest mõista, ei waidle keegi selle vastu, et tulumaks hea on. Kuid tema elluwiiimine oletab teatawaid eeltingimisi, mida meil olemas ei ole. Kõige pealt nõuab tulumaksu korralik ja õiglane elluwiiimine, et tulumaks iseenesest õiglane oleks, et tema liig terawalt tulumaksjaid ei tabaks. Selles suhtes pole suutnud tulumaks Eestis kõiki rahuldada. Teda on wõtma hakatud wälja minnes väga madalast eksistentsmiinimumist; teiseks on temale väga teraw progressioon antud; tema on koguni tõusnud 66% kogu tulust. Pärastpoole on teda pehmentatud, aga siiski on tema % kaunis tuntaw. Isiklikult loen mina õigeks rahwasaadik Stackelbergi poolt tsiteeritud Prantsuse teadlase Leroi-Beaulieu arwamist: iga maks wõib ainult siis korralikult teostatud saada ja wõib wastawaid tagajärgi anda, kui tema ei kanna teatawat konfiskatsiooni ilmet. Kui tema juba üle poole sissetulekuid ära nõuab, siis algab temast mööda pääseda, katsumine. Mis tulumaksusse Eestis puutub, siis ei olnud maksualused selleks küllalt ette walmistatud, ei olnud selleks ette walmistatud ka maksu aparaat. Ärge unustage ära, et sellest ainult 2 aastat möödas on, kui meie tulumaks funktsioneerib, loomulikult peame meie juba puudustega rehkendama.

Tema edaspidise käsitamise juures peame kogemusi, mis need kaks aastat meile on annud, teraselt arwesse wõtma. Praegu tulumaksu kõrwale heita ja ütelda, et ta mitte kuhugile ei kõlba, et meie peame temast loobuma, see oleks küll täiesti asjata. Ma saan aru, et kui seda 2 aasta eest, kui ta maksuma pandi, arwesse oleks

wõetud, see siis teine asi oleks olnud. Praegu on aga kõige raskem aeg selle maksu ajaloos Eestis läbi elatud ja meie wõime loota, et tema tulewikus meile paremaid tagajärgi annab, kui praegu. Kõige suuremat raskust tulumaksu õiglaseks läbiwiimiseks teewad praegusel ajal need ettewõtjad, kellede majapidamise tagajärgi mitte täiesti kindlaks ei saa teha. Need on käsitöölised, kes päewapalga peal ei tööta, waid kellel oma palgalised abijõud, nende hulka kuuluvad ka vähemad ärimehed, ja lõpuks suurem osa meie põllupidajatest. Nendel majanduslistel üksustel ei ole raamatupidamist, nemad elawad kõik oma sissetulekust ja tarwitawad sissetulekut oma perekonnaga ära. Loomulikult ei suuda maksuaparaat nende maksjate sissetulekute hindamises õiglane olla. Kui nüüd deklaratsioonide ja lõpulikkude hindamiste wahel suur lahkuminek tekib, on muudugi rahulolematust suur, kuid omelti oleks ülekohus siin kedagi süüdistada.

Maksumaksjad lihtsalt ei osanud paremini üles anda ja maksuaparaat ei saa midagi selle poolest parata. Täna täheudati, et meil sel alal suur ametnikkude omawoli walitseb. See ei ole mitte õige, sest ei olene mitte ametnikust üksi, kuidas ühel ehk teisel juhtumisel tulu määratakse, mis deklaratsioonist lahku läheb. Siin on seaduse põhjal maksualustele oma esitus antud, on wõimalus antud kontroieerida maksu hindamisi. Kahjuks ei ole aga sagedasti maksualuste ja nende esituse wahel täit kokkukõla olemas, sagedasti koguni wastolu. Kui nüüd tulumaksu kohta siin mitmelt poolt toonitati, et tema iseenesest meile küllalt sünnis ei ole, siis imestab mind, kuidas just minule isiklikult on õige kibedaid etteheiteid tehtud, miks mina ei ole katsunud ellu wiia wäärtuse juurekaswu maksu.

Kui siin wäärtuse juurekaswu all mõeldakse hinnawahe, mis tekkinud waranduste liikumise läbi käest kätte ja mis üksikutele inimestele suuri kasusid on annud, siis on ju täieline wõimalus neid kasusid tulumaksu läbi tabada. Kus aga waranduste liikumist ei ole, kus wäärtuse wahet endise ja praeguse aja wahel hindamise teel tuleks kindlaks teha, siis ei leia mina niisuguse hindamise jaoks praegu mingit mõõdupuud ja pean pealegi tunnistama, et ma suurema osa liikuwate waranduste juures ka wäärtuse juurekaswu ennast ei näe. Kui meie praegu liikumata warandust teatawa arwu Eesti markade eest omandame, mis aastat 10 kunni 15 tagasi nii ja nii palju Wene

rublasid oli maksnud, siis ei ütle meile arwude wahe iseenesest weel mitte midagi.

Rahaministeeriumi eelarwes seisab wäljaminekute hulgas positsioon — 2.000.000 marka, mis maksta tuleb maja omandamise eest Walgas. Maja on ehitatud 15 wõi 18 aastat tagasi ja on tol ajal 30.000 Wene rubla maksma läinud. Kui meie nüüd nende 30.000 rubla asemel 2.000.000 marka wõtame, siis ei ole meil mingisugust ühist mõõdupuud wõrdlemiseks, mille järele wäärtuse juurekaswu teada saaksime. Kui mina nüüd tegelikkudes oludes asja hakkamata waatama, siis pean ütleva, et seal ei olegi wäärtuse juurekaswu. (M. Martna (sd.) kohalt: Selle järele on meie tänawuaastane eelarwe wähem kui minewaaastane!)

Ühekordsest warandusemaksust on meil palju räägitud ja kirjutatud ja mitmelt poolt selle maksmapanemist nõutud. Ma ei waidle wastu, et aegadel, kus riigi rahaasjandus raskes seisukorras, kus wõlad ja sõjatagajärjed tulewad radikaalselt likvideerida, ka niisuguse jõupingutuse wõimalust peab kaalumise alla wõtma. Küsimus seisab ainult selles, kas see paratamata tarwidus meil juba olemas ja kas selle maksu läbiwiimine meie praegustes oludes wõimalik ja soowitaw on. Siin pean ma täiesti eitawale seisukohale asuma. Oma suuremas osas peaks ühekordne warandusemaks ikkagi ainult liikumata waranduste peale langema, sest liikuwaid warandusi on puhttehnilistel põhjustel wäga raske täies ulatuses tabada. Tegelikult ei suudaks meie maa liikumata warandused aga ka kõige mõõdukamat maksu mitte tasuda, kõige paremal juhtumisel wõiks neid ainult riigi kasuks obligatsioonidega koormata. Niisuguste nõudmiste soetamine käib aga täiesti finansmõistele wastu, sest maksu ülesanne on maksuabinõusid — raha — kodanikkude käest sisse wõtta, aga mitte riigile hüpoteegilisi nõudmisi muretseda oma kodanikkude objektide peale. Eesti on nii kui nii juba wäga kapitaaliwaene maa, oleks mõtteta tema arenemist selles suhtes weelgi wapustada. Sellepärast ei saa mina niisugust maksu kuidagi otstarbekohaseks pidada ja läbi wiia.

On rahwaesitus teisel arwamisel, siis on temal ju wõimalus selle järele talitada. Kuid siis peawad loomulikult ka teised seda teostama.

Minule on ette heidetud, et mina ei ole esinenud oma tulewiku wäljawaadetega, kindla kawa ja plaaniga. Need etteheited on küll õigustatud, kuid ainult teoorias.

Praegustel ülemineku aegadel, kus kõik konjunktuurid — majanduslised kui ka poliitilised — wäga kõikuwad, käib üle jõu tulewiku jaoks kindlaid plaanisid ja kawasid üles seada. Meie oleme 2½ aastat riigina elanud ja alles tänawu oleme nii kaugele jõudnud, et riigi eelarwet saame wastu wõtta. Kui meie senni ei suutnud ühe aasta kohta ette kawatseda, siis on ka nüüdki weel raske tulewikku üksikasjalikult ette näha. Nii mitmed riigid, kellel wana rahwamajandusline aparatuur, elawad praegu peost suhu, seda rohkem arusaadaw on see meie juures. Kuid loomulikult loen ma seda meie mõõdapääsemata kohuseks kõiki wõimalusi igakülgsest ja tõsiselt ette kaaluda. Aabitsatõde on ju, et meie kõige pealt need allikad, mis meid toidawad, peame suurendama ja süwendama ja weel uusi teesid ja wõimalusi otsima.

Üksikud rahwasaadikud on siin juba neid majanduse alasid puudutanud, mille peale meie kõige rohkem tähelepanu peaksime juhtima. Esimeses reas seisab muudugi põllumajandus. Ma ei taha siin kohal selle üksikasjalise arendamise juures peatada, tahan ainult selle alaga kõige lähemas ühenduses seiswat piiritustööstust iseäraliselt alla kriipsutada. Meil on endistel aegadel, enne sõda, wähemalt 6—7 korda rohkem piiritust walmistatud, kui see praegu sünnib. Meie piirituswabrikute arw on suur, suurem osa nendest wabrikutest on täiesti korras. Paljud wabrikud töötawad aga ainult 1/10 osa oma produktiooni wõimalusest, ja töötawad mitmes asjas sootumaks teistes tingimistes, kui warem. Praegu weel mitte kõik, kuid suurem osa mõisadest, kus piirituswabrikud asuwad, on planeeritud ja tükeldatud ja suurem osa wabrikutest on ühisuste ehk isikute käes, kes puht-kommerts alusel töötawad. Uued ettewõtted ei saa praegu weel nii produktiivselt töötada, nagu wana mõisad. Praegu peawad piirituswabrikud omale ostma iga pilpa, mis neil tarwis läheb, peawad eraldi tööjõud pidama ja see tuleb neil palju kallim maksma, kui enne sõda mõisapidajal, kellel mets, oma hobused ja teised abinõud käepärast olid ja kes sagedasti põllutöö waheaegadel wabriku jaoks minewad tööd ära tegi. Sellepärast on arusaadaw, et uued ettewõtjad raskemates tingimistes on, kui endised omanikud. Wõib aga loota, et tulewikus, kui nad oma asjas wiluwad, ennast igapidi täiendawad ja organiseeriwad, nad paremini ja suuremate tagajär-

gedega töötada suudavad. Meil on suur võimalus piirituse väljaveoks. (W. Ernits (sd.): Ei ole turgu.) Turg juba leidub. (W. Ernits (sd.): Kus on turg?) Riigikogu koosolekul meie ei hakka wististe turgudeküsimumst arutama. Uskuge, meil on turud olemas: meie wõime piiritust wedada Rootsi- ja Prantsusmaal, meie wõime piiritust wedada ka Inglismaale, Hollandisse ja mujale. (W. Ahelhüüe: Rootsi- ja Prantsusmaal wõime piiritust.) Nemad teevad ise wähem, kui tarwitawad. Turgude puudust meil ei ole. Kas teie arwate, et Wenemaa jätab joomata? Praegu on seal keeluseadus maksmas, nagu Soomeski, aga wõib olla, et aastate pärast ei ole. Igatahes ei wõi mitte arwata, et terve maailm keeluseaduse maksuma paneb, kui meie ta ka maksuma paneksimegi. Ameerikas on praegu keeluseadus, kuid terwed laewastikud laewu on sellega ametis, et piiritust Euroopast ja Lõuna-Ameerikast sisse wedada. Kui palju meie selle küsimuse kallal ka ei waidleks, lahendada meie teda ei suudaks, teda lahendatakse mõnekümne, wõib olla saja aasta pärast, kui rahwas nii kaugele jõuab. Meie praegusel demoraliseeritud ajal, mis wõib mõnikümmend aastat kesta, peame piirituse tarwitusega rehkendama. Kui meie nüüd piiritust ei teeks ja oma kartulid teisel teel katsime ära tarwitada, olgugi et see wähem kasulik oleks, sellega ei suudaks meie teisi rahwaid piirituse joomise eest hoida. Igatahes on piirituse produktsioon tähtis tegur ja sellest ei tohi meie praegu kuidagi wiisi loobuda ja selle alaga peame rehkendama. Mis puutub sisemaa tarwitusesse, siis selle küsimuse üle wõib Riigikogu waielda, kuid kui meie hakkame üleilmset joomise küsimust lahendada, siis käib see meil üle jõu.

Teine ala, mille peal ma katsun peatada, on meie tööstus. Meie tööstuse peale on mõnelt poolt wäga suuri lootusi pandud, teiselt poolt on jälle wäga skeptilisi arwamisi awaldatud, et meie tööstus üleüldse eluwõimeline ei olewat. Ma pean tähendama, et ühed kui teised arwamised mitte küllalt õigustatud ei ole. Palju huwitust aratanud mitte ainult meil, waid ka wäljamaal, on meie õlikiwi-probleem. Selle küsimuse lahendamiseks on walitsus kahe aasta jooksul tööd teinud ja praegune walitsus on seda tööd jätkata püüdnud ning selles ka teatud edu kätte saadud, olgugi, et see edu weel algastmes on. Mis puutub nüüd õlikiwitööstusesse enesesse,

siis on seal wäga palju etteheiteid tehtud, nagu oleks terwe see tööstus wäga wiltsal järjel. Tööstus-kaubandusministeeriumi eelarwe läbiwaatamise juures tekib küsimus uuesti päewakorrale, kuid ma wõin omalt poolt tähendada, et siin oli tegemist esimese katsega, oli tegemist jõududega, kes mitte küllalt selles wilunud ei olnud. Kui ette heidetakse, et miks ei otsitud jõudusid, siis wõin tähendada, et sel alal ei ole weel praegu niisuguseid spetsialiste, kes wõiksid seda probleemi tema wiimases faasis waadelda.

Kuigi siin oma jõududega on palju wõid tehtud, siiski peame silmas pidama, et me sel alal peame õppima ja kulud, mis tehtud, ei ole mitte asjata olnud. Mis kontsessiooni küsimusesse puutub, siis on küsitud: mis pärast on nii wäga suured nõudmised üles seatud, mis kontsessionääre eemale peletawad? Wõib olla, pandi omal ajal liiga suuri lootusi selle ala peale ja sellest ka suured nõudmised, kuid praegu ei ole asi mitte nii. Nüüd on tingimised muudetud, nii et kontsessionääre leidub, kes oma kapitaaliga tahawad tööle panna. — Niisama on lugu iga uue tööstusalaga.

Ma tahaksin meie tööstust jagada kahte liiki: 1) niisugused ettevõtted, mis põhjendawad meie loodusliste olude peale ja 2) need, mis kunstliselt siia on tekitatud. Mis puutub esimesse liiki, nagu meie tsemendi- ja lubjawabrikud ja mõned teised sarnased ettevõtted, siis on nemad kahtlemata sündsad ja elujõulised, mille tulewik on. Kui nad praegusel ajal ka kiratsewad, siis peab arwesse wõtma seda asjaolu, et kogu maailma tööstus praegu rasket ajajärku üle elab.

Peeterburi linn on suuremalt osalt meie lubjaga üles ehitatud. Kui silmas pidada, et seesama Peeterburi linn praegu peaaegu lagunenuks, siis wõib juba sellest tulewiku kohta järeldusi teha. Niisama on lugu mitmesuguste teiste wabrikutega, ma tähendaksin ainult paberitööstuse peale.

Meie tööstuse arenemise küsimus seisab lähedas ühenduses kütteainete probleemi lahendamisega. Peale õlikiwi on meil ju määratumad turbalademed, mis senni ei ole weel tarwitatud. Lääne-Euroopas selle vastu tarwitatakse turvast palju intensiivsemalt. Ka meil on siin suured wõimalused, mida tuleb arwesse wõtta.

Olemas on meil weel tööstuse ala, mis mitte tarwiliselt elujõuline ei ole. Ma räägin siin suurtest metalliwabrikutest: Wene-Balti tehase, Beckeri ja Noblessneri wabrikud, ei ole meie merekaldale mitte tekki-

nud ökonomiliste tingimiste tagajärjel. Nad on siin sellepärast tekkinud, et määratu suur ilmariik Wenemaa tahtis siit oma poliitilisi ülesandeid teostada.

Need wabrikud ja tehased on iseenesest suur warandus, nad on aga niisuguses seisukorras, et neid väikeste kuludega käima panna ei saa. Nende ärakasutamise ainukeseks võimaluseks on, kui meie siia wäljamaa kapitaali ligi katsume tõmmata. Kuna Wenemaal väga palju liikumise abinõusid reast wäljas, niisama ka laewastik wiletsas seisukorras, siis on ju loomulik, et Wenemaa meile ajutiselt suuri tellimisi wõib anda. Sellepärast on ka igasugune wäljamaa kapitaal wabrikute käimapanemiseks väga tarwilik. Praegu on meil läbirääkimised mitmesuguste grupe-dega. Loota on, et üks tehastest, nimelt Wene-Balti tehas, lähemal ajal käima hakkab. See oleks meie maale suureks kasuks; ta annaks paarituhande inimesele tööd ja tegewust.

Tegewusaladest, mille peale tuleb tähelpanu pöörata, ei saa ma mitte nimetamata jätta meie kurorte. Enne sõda, kui Eesti Wenemaa alla kuulus, siis olid meie supelukohad wäljamaalaste poolt õige palju frekwenteeritud. See raha, mis wäljamaalased sinna jätsid, tegi kaunis suure summa wälja. Praegu tuleks omawalitsusasutustel Pärnus, Haapsalus, Kuressaares ja Narwa-Jõesuus tõsiselt tähelpanu nende kurortide kordaseadmise peale pöörata. Kaks kurorti, nagu Kuressaar ja Haapsalu, on juba looduse poolest väga soodsad. Seda tuleb õige tõsiselt arwesse wõtta ja omalt poolt wõin ma ütelda, et Wabariigi Walitsus omawalitsusasutustele sel alal väga healmeelil wastu tuleb. Kui me nüüd waatame, et elamise tingimisi, töötamise võimalusi leidub siis sellepeale wõime meie ka oma tulewiku kawatsusi teha ja finansilisi lootusi rajada.

Mis puutub üksikutesse riiklistesse ettevõtetesse, siis pean tunnistama, et mõned neist õigel alusel ei tööta.

Õnneks wõin ma aga konstateerida, et kõige suurem nendest riiklistest ettevõtetest — raudtee — töötab praegu rahuldawalt, kuigi temal oma puudused on, kuid nende puuduste kõrvaldamiseks peame meie kõik abinõud käsile wõtma.

Mis puutub meie finansilistesse wäljawaadetesse, siis ei saa salata, et meil suured raskused on. Kui meie senni ei ole suutnud oma riigi eelarwet ilma puudujäägita lõpetada, siis on juba arusaadaw, et meie finansseisukord peab raske

olema, ja kõige walusam küsimus on meie raha ja waluta küsimus. On õige palju mitmel pool, nii ajakirjanduses, kui ka riigikonnas, arwamisi awaldatud, et meie rahaasjandus on väga wilets, et meie rahakurs on madal, et selle paranduseks keegi midagi ei tee ja asja lastakse minna nii, kuidas ta läheb. On süüdistatud kõiksuguseid walitsusi, algades ajutise walitsusega ja lõpetades praeguse walitsusega, on seda tarwitatud poliitiliseks wõitluseks, kus üks erakond süü teise erakonna peale ajab ja seletab, et kui kurs langeb, see teise erakonna süü on ja kui kurs tõuseb, see siis tema teenus on. Meie raha trükkimise ajaloo peale tagasi waadates, näeme, et ta sai loodud ajutise walitsuse poolt 1918 a. ja tema aluseks wõetud Eesti riigi kassatäht. Meie mark tehti algusel sundliku kursi läbi ühetaoliseks maal liikuwate rahadega, nagu Saksa margaga, Soome margaga ja mitmesuguste Wene rubladega. Mitmelt poolt järeldatakse sellepärast, et meie raha aluseks on wõetud kas Saksa mark ehk Soome mark, kuid see on täitsa ekslik. Meie mark ei ole ei Saksa ega ka Soome mark, waid meie mark on iseseisew paber, nagu see endistel aegadel on olnud ja meie raha ei ole mingisuguse metalliga seotud. Meil on puht tüüpiline paberiwaluta ja temal on niisugune wäärtus olemas, kui palju tal ostujõudu on. (M. Martna (sd.): Tal on nii suur ostujõud, kui suur ta wäärtus on.) Ma arwan, et wäärtuse all majandusteaduses isesugune mõiste on, kui harilikus elus; raha ostujõud ja wäärtus majandusteaduses on igatahes kaks isasja. Olgugi, et kõigil teistel Euroopa rahasüsteemidel on metallalus, siiski suurem osa nendest baseerib tegelikult praegu paberiwaluta peal, sest kui suur sõda algas, panid kõik Euroopa riigid oma kulla lunastamise seisma ja nüüd praegu on neil oma kulla maksvus ainult teoreetiliselt alles jäänud. Koguni Austrias ja Poolamaal on kuldwaluta olemas, kuna tegelikult on nendel ometigi maksmas niisamasugune paberraha, nagu meil. Kui meie waatame, kui suur kullatagawara kindlustab teiste Euroopa riikide paberiwalutat, siis näeme, missuguseks seal asi kujunenud on. Wõtame näituseks suurema riigi, nagu Prantsusmaa, kelle seisukord wõrdlemisi hea on. Temal on 37½ miljardi paberraha kindlustatud 5½ miljardi kullaga, see on 15%-ga. Belgias on 6 miljardi paberi peale 328 miljoni kulda, see on 5½%. Soomes on 42 miljoni kulla peale liikumas

1,4 miljardi paberraha. Saksamaal on 1 miljardi juures liikumas 76 miljardi paberraha, s. o. kindlustus kõigest 1½%. Austrias on 7½ miljoni krooni kohta liikumas 46½ miljardi paberraha, s. o. ainult 1/100% ja Poolal on 13½ miljoni kulla kohta liikumas 94½ miljardi paberraha, s. o. 1/70%. Mis on siis wahe, kui raha näituseks 1/70 kullaga on kindlustatud?

Mis nüüd sellesse puutub, et meie pabermarga väärtus on langenud, siis ei ole ta mitte sellepärast langenud, et tal alust ei olnud, vaid ta on langenud, nagu teistelgi maadel sellepärast, et meil ei olnud võimalik tema väljaandmist piirata. Kui oleks saadud peatada sellesama pabermarkade arwu juures, mis omal ajal liikuma pandi, ehk oleks teda ainult siis välja antud, kui temale wastawalt uusi väärtusi on loodud, siis oleks tema väärtus ka selleks samaks jäänud, aga et meie selle sama margaga sõda pidasime, riiki ehitasime ja alal hoidsime ja raha ikka juure trükkisime, siis pidi muidugi tema ostujõud langema.

Kui nüüd vaatame lähemalt igasugust paberraha niihästi meie, kui ka teiste riikide oma ja juurdleme, millest oleneb tema ostujõud, siis näeme, et siin on kaks isesugust asja: esimene tema ostujõud sismaal ja teine — tema ostujõud väljamaal, wiimast nimetatakse tema wekslikursiks. Et need mõlemad peawad sammuma täiesti paralleel, ei ole sugugi tarwilik. Kui küsitakse, mis on meie marga sisemist ostujõudu kõige rohkem halwanud, siis on wastus selles, et meil walmistus liig wäike on, et meie palju vähemal määral walmistame väärtusi, kui neid tarwitame. Sõja ajal oli suurem osa rahwast ja just töowõimsat rahwast frondil ja puudus oli määratu suur. Selle tõttu ei tulnud enam warandusi juure, waid juure trükiti ainult margad. Sellepärast läksid loomulikult warad kalliks ja margad odawaks. Meil ei walmistata mitte nii palju, kui meie ära tarwitame ja oleme sunnitud, kui meie oma tarwitusi just äärmiselt ei piira ega kitsenda, väljamaalt kaupasid sisse tooma ja selle tõttu hakkab meil sisemine ostujõud juba paralleelselt minema wekslikursiga. Küsitakse, kui kaugelt see läheb?

Minu arwamise järele piiri panna korraga ei suuda keegi. Keegi ei saa käskida, et elukalliduse tõusu ei tohi enam olla, waid see oleneb jällegi walmistusest. Kuid walmistus on meil juba wiimasel ajal suurenenud ja on märgata teatud hindade

seisakut, mis kuue-seitsme kuu jooksul on kätte saadud. Teatud stabiliteet on kätte saadud ka wekslikursi suhtes, sest et meil kõige raskem aeg oli 1919 a. jõulu, kus meie wekslikurs wäga halb oli, niisama halb kui praegu, kuna wahepeal on teinud üksikuid kõikumisi. Herra Martna, seal naerda ei ole midagi, see on tõsine asi. Mina wõin aga üht ütelda, et praegu on seisukord siiski parem, kui tema oli jaanuarikuus. Siis oli kurs niisama madal, siis oli sissewedu palju wäiksem kui nüüd, iseäranis aastaaja sesooni pärast, kuna nüüd on sissewedu palju suurem. Sellest hoolimata, et meie oleme sunnitud kõiki neid asju wäga suurel arwul sisse tooma, mida meie 6 aasta jooksul ei ole saanud: põllurammu, põllutööriistu, masinaid, õieti kõike seda, mis meile tarwis on, et meie produktiivteeti tõsta, hoolimata sellest, et meil praegu absoluutne waikus wäljawaes, ei ole meie wekslikurs praegu mitte madalam kui kuue kuu eest.

Seisukord, et meie wekslikurs madalal seisab, ei peaks meid mitte kohutama. Kui meil ainult korda läheb sismaal hindade langemist ära hoida ja seda kätte saada, et meie marga kurs muutmata jääks, see on juba kõik, mida meil kätte saada tarwis on.

Selle kättesaamiseks on ainult tarwis, et rahwamajandus wiimse jõupingutusega tööle asuks, et meie saaduste hulk kasvaks ja suureneks ja kui meie selles sihis töötame, siis ei tarwitse meil sugugi karta oma finansilise tulewiku pärast.

Kui meid poliitiliselt ja wägiwaldselt mitte ära ei lämmatata, siis on minul kindel usk, et meie saame majanduslises elada. Muidugi mõista ei kujuta ma enesele niisugust majanduslist elu ette, kus meie oma wäiksele Eestile traattõkked ümber tõmbame ja kedagi sisse ei lasa. Ma usun, et rahwamajandus kujuneb tulewikus maailmamajanduseks ning peame minema seda teed edasi, mida suur sõda katkestas. Kogu maailm jaotab oma produktioone nende olude järele, mis igale maale rohkem wastawad. Ka meil tuleb seda rada käia ja kontakti ja ühendust otsida teiste riikidega, kõige pealt aga oma naabritega. Ses suhtes olen mina igatahes kõik teinud, mis minu wõimuses seisis ja püüdnud lähemate naabritega ühendust luua. Minu püüded seisawad selles ja ka Wabariigi Walitsus on sel seisukohal, et meil kaoks wõimaluse järele tollipiirid Balti liidu liikmete wahel. Ma usun, et meil tulewikus ka Wenemaaga tollipiirid kaowad, ainult on tarwis, et seal-

sed majanduslised ebaolud normaalseks muutuvad.

Mulle on ette heidetud, ma olla optimist, koguni ametlik „kroonu optimist“. Wõin selle peale wastata, et minu optimism seisab selles, et mina usun Eesti rahwa wisa tööjõu sisse. Ma tahaksin ütelda iseäranis pahemale tiiwale, kelle õpetus maailmale ometi uut tööewangeeli on kuulutanud, et ka mina pean rahwaste tööjõudu nende arenemise ja edu kõige suuremaks faktoriks. Sellepärast imestan ma wäga, et pahem pool nüüd katsub näidata, nagu oleks selle tagajärjed ometi lootuseta. Ma wõin otsekoheselt ütelda, kui mina mitte sedawõrd optimist ei oleks, et uskuda meie rahwa edasielamise wõimalustesse, ei seisaks mina mitte praegusel kohal.

Ajalugu näitab meile, kuidas Wahemere lagunidest on välja kaswanud jõud, kes ühte jagu maailma on walitsenud ja wäikene Hollandi, kus ei olnud loodusrikkusi ega warandusi, on tõusnud wõimsaks ja rikkaks riigiks. Edasi näeme aga ka, et kohtadel, kus seisid kord uhked Niinive ja Babiloon, asuwad praegu wiletsad ja näljased beduiinide salgad. Inimese püsiwus ja töö muudab wiljakandjaks liiwakõrbe ja tagandab enese eest mered. Selle töö peale toetades, sammub inimkond oma arenemise käigus edasi. Usk selle töö suure jõu sisse ongi see, mis minule julgust annab loota, et meie rahwas suudab üle elada rasked ajad ja ennast ka majandusliselt püsti hoida.

W. Ernits (sd.): Ma tahan minutiks wiieks rahwaesitajate tähelpanu kõita. Wiimased aastad on suuri muudatusi senni makswasse ilmakorda toonud, on purunenud osa monarhismi, osa on järele jäänud mingisuguse poliitilise instituudi näol. Feodalism on seal, kus ta jämedamal kujul walitses, osalt häwinenud. — Kus olid tükeldamata kirjurahwuslised suurriigid, on loodud nüüd wäikesed rahwuslised riigid; Wenemaal, Saksamaal ja Austrias on põhjalikud sisemised muudatused olnud. Rahwamassides on iseteadwus ärkanud ja nad püüawad uusi teid otsides parematele seisukohtadele välja jõuda. Ühiskondlises elus on sellel ajajärgul suur tähtsus. Kapitalism on purunenud, Wenemaal oldakse välja jõutud kommunismini. Mis kommunismist arwata tuleb, siis lubage tsiteerida lühidalt...

Juhataja K. Wirma: Rkl. Ernits, ma palun Teid eelarwe piiridesse jääda.

W. Ernits (sd.): Igatahes tahtsin ma praegu seda ütelda, et kommunismil Wenemaal lõpp on. (Paremalt poolt: Kuulake ometi! Naer.) Sotsiaalselt ei tule meie kunagi enam selle korra juure tagasi, mis meil enne oli. On sündinud teataw wäärtuste ja waranduste ümberhindamine; osa põlist kapitaali on häwitatud, selle wastu on aga tekkinud terve rida uusi kapitaliste. (Pahemalt poolt: Marodöörimise teel.) See on täiesti iseküsimus, mis teel nad tekkinud, see pole iseenesest weel mitte täiesti selge, samuti kui weel selge pole, mis tagajärjed sellel olla woiwad. On nõndanimetatud „poolekopikalisi miljonääre“, kelle warandus Eesti markades, on ka neid, kellel sajadtuhanded väliswaluutas seisawad, igatahes ei saa meie aga weel mitte oma riigi majanduslist alust sellepärast kindlustatuks lugeda, et meil palju spekulante-marodööre-kapitaliste on, kelledel miljonid pankades. Asja peale peab hoopis teisest küljest waatama. Hea majanduslise olu funktsioneerimise aparaat pole mitte üksikute rikkus, waid kogu rahwa wiljakas produktsioon. Seda peame tõsta katsuma, see on ainuke abinõu majanduslist olukorda parandada. Meie peaksim kapitalismi pealt üle minema produktiooni peale...

Ja mina peaksin seda suureks paremuks, kui meie pahempoolsed erakonnad selles suhtes ühineksid.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on komisjoni aruandjal.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **O. Strandman:** Ei tarwita.

Juhataja K. Wirma: Komisjoni aruandja lõpusõna ei tarwita. Sellega on eelarwe I lugemise läbirääkimised lõppenud. Kom. aruandja poolt on ettepanek tehtud eelarwet I lugemisel wastu wõtta ja teisele lugemisele üle minna. Panen selle ettepaneku hääletamisele.

J. Piiskar (is.): Palun sõna korra kohta.

Juhataja K. Wirma: Rkl. J. Piiskar'il on sõna korra kohta.

J. Piiskar (is.): Ma konstateerin, et kwoorum koos ei ole.

3. Kwoorumi küsimuse ülestõstmine ja koosoleku lõpetamine.

Juhataja **K. Wirma**: On üles tõstatatud kwoorumi küsimus. Ma palun sekretääri kwoorumi kindlaks teha.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on korra kohta rkl. **O. Strandman**'il.

O. Strandman (töer.): Niikaua kui kwoorumi selgitakse, panen ette järgmise koosoleku aega ära määrata.

A. Jürman (põl.) (kohalt): Juhatus kutsub kokku.

Juhataja **K. Wirma**: Juhatus ei saa — ta peab kutsed eelmisel päeval välja saatma. Ma palun sekretääri kwoorumi ära lugeda. (Loetakse.) 45 Riigikogu liiget on koos — sellega puudub kwoorum.

Lõpetan kwoorumi puudusel koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abisekretäär **J. Bergman**.